

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra OUSHI

Aplikovaná psychoterapie

MgA. Matyáš Fialka

**Psychoterapeutický výcvik typu SUR v žité zkušenosti
komunitních vedoucích v letech 1967–2022**

Diplomová práce

vedoucí práce: Mgr. Bc. Arnošt Krtek, Ph.D.

2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci dne 12. 4. 2023

MgA. Matyáš Fialka

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Bc. Arnoštovi Krtkovi, Ph.D., který mě provedl kvalitativní metodologií a mé úsilí reguloval směrem k lehkosti postoje k mateřskému institutu.

Studijní referentce Mgr. Marii Sovové, z jejíž podpory, motivace a pochopení jsem čerpal celé studium.

Zakladateli a garantovi oboru a katedry OUSHI prof. Tavelovi za vytvoření tvůrčího a čerstvého prostředí pro studium psychoterapie.

Participantům za poskytnutí rozhovoru.

Rodině.

Anotace

Obsahem práce je kvalitativní výzkum vedený formou tematické analýzy konceptualizující žitou zkušenost komunitních vedoucích původního českého psychoterapeutického výcviku typu SUR, který byl založen v roce 1967. Na základě žité zkušenosti pěti participantů mapuje práce vývoj SUR od jeho založení po současnost. Teoretická část práce přináší úvod do fenoménu SUR, následně představuje několik výzkumných prací o SUR, které tento psychoterapeutický výcvik přibližují v jedné z jeho konkrétních podob. Následná část teoretické práce přibližuje vztah SUR a psychoterapeutické teorie, kterou konkretizuje v rámci psychodynamického, hlubinně orientovaného přístupu. Ve výzkumné části práce jsou prezentovány v rámci kapitoly výsledky tři hlavní témata tematické analýzy. *Formát SUR, Psychodynamická, hlubinně orientovaná identita a Duch doby*. V diskusi práce je pak žitá zkušenost participantů konceptualizována spolu s hlubinně orientovanými autory psychoterapeutické teorie. Zároveň je diskuse vedena nad vznesenými riziky psychoterapeutického výcviku typu SUR v odborné literatuře.

Klíčová slova

psychoterapeutický výcvik, SUR, Jaroslav Skála, Eduard Urban, Jaromír Rubeš, psychodynamická psychoterapie, hlubinná psychoterapie, psychoanalytická psychoterapie, komunitně-skupinová psychoterapie, skupinová psychoterapie

Psychotherapeutic training of the SUR type in the lived experience of community leaders in the years 1967-2022

Annotation of Thesis

The content of the work is qualitative research conducted in the form of a thematic analysis conceptualizing the lived experience of community leaders of the original Czech psychotherapy training of the SUR type, which was founded in 1967. The work describes the development of SUR from its foundation to the present based on the lived experience of five participants. The theoretical part of the work provides an introduction to the phenomenon of SUR, then presents several research papers on SUR that approximate this psychotherapeutic training in one of its specific forms. The following part of the theoretical work describes the relationship between SUR and psychotherapeutic theory. That is concretized within the framework of a psychodynamic, depth-oriented approach. In the research part of the thesis, three main topics of thematic analysis are presented in the results chapter: *SUR format*, *Psychodynamic, depth-oriented identity* and *The spirit of the times*. In the discussion of the work, the lived experience of the participants is conceptualized together with the depth-oriented authors of psychotherapeutic theory. The discussion is also conducted over the possible risks of psychotherapy training of the SUR type in the professional literature.

Key words

psychotherapeutic training, SUR, Jaroslav Skála, Eduard Urban, Jaromír Rubeš, psychodynamic psychotherapy, depth-oriented psychotherapy, psychoanalytical psychotherapy, community-group psychotherapy, group psychotherapy

Obsah

1.	Úvod.....	7
2.	Teoretická část	10
2.1.	Úvod do pojmu výcvik typu SUR.....	10
2.2.	Úvod do vztahu SUR a psychoterapeutická teorie.....	14
2.3.	Ilustrace výcviku SUR na základě longitudinálních šetření Hartla, France a Pavelkové.....	18
2.4.	Teoretické ukotvení SUR na základě Teorie BIG SUR	20
2.5.	Rozdílnost pojetí komunit zkoumaných Hartlem, Francem, Pavelkovou a Zlámaným oproti komunitám participantů tohoto výzkumu	20
2.6.	SUR – psychodynamická, hlubinně orientovaná psychoterapie.....	21
3.	Metodologická část.....	27
3.1.	Úvod metodologické části	27
3.2.	Cíl výzkumu	28
3.3.	Výzkumná otázka	28
3.4.	Popis profilu participantů	28
3.5.	Postupy sběru dat	29
3.6.	Analýza dat	29
3.7.	Etika výzkumu	29
4.	Výzkumná část	30
4.1.	Výsledky.....	30
4.1.1.	Téma <i>Formát SUR</i> – varhany s třemi rejstříky.....	30
4.2.	Diskuse	49
4.2.1.	Formát SUR z pohledu psychodynamické hlubinně orientované perspektivy	
4.2.2.	Závěr diskuse	59
5.	Závěr.....	62
6.	Seznam literatury	65

1. Úvod

Předkládaná práce mapuje a konceptualizuje žitou zkušenost komunitních vedoucích původního českého psychoterapeutického výcviku typu SUR. Počínaje rokem 1967, který je i spojen se vznikem výcviku typu SUR, ve kterém byli někteří participantí v rolích frekventantů a konče rokem 2022, kdy poslední participant předal pomyslné otěže vedení komunity mladší generaci. Žitou zkušenost participantů práce systematizuje v rámci tematické analýzy a je chápána jako pilotní studie pro možný následný výzkum směřující k zakotvené teorii SUR. Práce částečně navazuje a je inspirována diplomovou prací *Integrovaná psychoterapie jako paralela SUR: Porovnání dvou psychoterapeutických výcvikových programů* (Hořejšová, 2016). Autorka v ní z dostupných dat zevrubně popisuje a následně srovnává dva původní české psychoterapeutické výcviky. Výcvik v Integrované psychoterapii založený Dr. Knoblochem a Výcvik v psychodynamické, hlubinně orientované psychoterapii typu SUR založený Dr. Skálou, Dr. Urbanem a Dr. Rubešem. V průběhu práce si autorka uvědomila, že srovnává instituce, ale jejich vnitřní diference je natolik rozdílná, že validita takového zkoumání je omezená a vycházející pouze z teoretického náhledu. Především v psychoterapeutickém výcviku typu SUR, kde se od třech zakladatelů a násobků pokračovatelů rozvíjí více přístupů než v případě Integrované psychoterapie, jejíž strom se větví od zakladatele jednoho. V rámci závěru práce proto autorka doporučuje především ve výcvicích typu SUR zpracovat kvalitativní výzkum formou rozhovorů s frekventanty a výcvikovými psychoterapeuty (Hořejšová, 2016, str. 60). Má předkládaná práce na tuto potřebu neodpovídá zcela. Zaměřuje se díky svému rozsahu pouze na lektory – komunitní vedoucí systému SUR. Zároveň předpokládám, že do určité míry je v žité zkušenosti participantů přítomna i vrstva pohledu frekventanta a skupinového vedoucího, neboť participantí prošli během svého vývoje v SUR těmito rolemi. V rámci části metodologie lze dohledat více o specifiku výběru participantů. Tato práce je chápána i jako doplněk či rozšíření již publikovaných prací o SUR, lze však číst bez nároku na předchozí znalosti o SUR. Publikované zdroje o SUR jsou omezené, většina prací o SUR proto volí strategii usazení SUR do obecnějších teoretických konceptů. Jelikož takové práce jsou již do určité míry zpracované, snažil jsem se napsat práci zevnitř SUR. Odkazuji se proto především na autory, kteří SUR prošli a publikovali v rámci psychoterapeutické, především

psychodynamické literatury. V závěru práce pak nastiňuji možnosti pro další kvalitativní, kvantitativní a transteoretický výzkum.

Mojí motivací coby autora této práce bylo vést rozhovory a zaznamenat žitou zkušenost odcházející generace výcvikových psychoterapeutů, kteří po několik desetiletí formovali pole psychoterapeutického vzdělávání, z kterého vyšla nejen další generace výcvikových psychoterapeutů SUR, ale i většiny nově ustavujících psychoterapeutických institutů v devadesátých letech. Tato motivace by šla označit jako společenská, ale zároveň jde i o motivaci vnitřní, osobní, související s identitou. V rámci své psychoterapeutické formace v SUR v poslední komunitě vedené Dr. Krombholzem, Dr. Šturmou a Dr. Rathausovou (2014–2019) a poslední teoretické školy vedené Dr. Kalinou (2016–2019) jsem cítil potřebu si doklepnout a více prohloubit kořeny, z kterých vychází má nabývaná psychoterapeutická identita. Jako rodící se hlubinně orientovaný psychoterapeut jsem si začal postupně uvědomovat, že SUR drží silný narativ, který je však nesen na orálním předávání, které není zaznamenané, a díky tomu se stává mýtem žijícím si svým vlastním životem. Víím, že tento fenomén je nezastavitelný, potřebný a má své místo, ale zároveň díky příležitosti i nutnosti sepsat diplomovou práci jsem se pokusil o zaznamenání části žitého narativu SUR, z kterého se mýtus tvoří. V neposlední řadě by mě téma nenapadlo nebýt mé současné účasti v roli frekventanta ve výcviku v Rodinné terapii psychosomatických poruch vedené Dr. Chválou a Dr. Trapkovou, kde v rámci rodinného systemického přístupu nahlížíme na systémové transgenerační síly rodin a societ. J. Zlámaný označil SUR jako *terciální rodinu*, slovy participantů jde pouze o *metaforu*, ale zároveň nelze říct, že by byla *arteficiální*. Moje vnitřní motivace by tak šla pojmenovat jako ptaní se a dohledávání terciálních rodinných kořenů, které víím, že jsou metaforou, ale zároveň víím, že nejsou arteficiální. Také je nutné podotknout, že díky stále nesepsané teorii původního českého psychoterapeutického výcviku typu SUR je i téma intelektuálně nesmírně svůdné, ale není možné této svůdnosti podlehnout zcela, neboť takovou práci by myslím měl vykonat kolektiv autorů se zkušeností v rolích skupinových a komunitních vedoucích (popřípadě autor s poradním panelem). Přesto si uvědomuji, že když jsem tuto práci psal, tak jsem této svůdnosti podléhal a SUR v mých rukách „akademičtěl“, neboť není podložený vlastní žitou zkušeností v roli skupinového a komunitního vedoucího a týmovou diskusí nad jednotlivými fenomény.

Jak již bylo naznačeno a jak bude dořečeno v závěru práce, tak jedna drobná diplomová práce tvořená v rámci běhu života nemůže mít ambici po komplexním zmapování SUR v rovinách „tam a tehdy“ a „tady a teď“. Byl jsem proto nucen se omezit na část témat žité zkušenosti zaznamenaných v rozhovorech s participanty, a i proto doporučuji, pokud má čtenář méně času, jej raději věnovat rozhovorům v přílohách této práce než práci samotné, neboť o SUR jako celku více vypovídají. Závěrem prosím o trpělivost v rámci čtení se stylistikou této práce – nebylo již v mých silách jí věnovat dostatečnou péči, kterou by jistě zasluhovala.

2. Teoretická část

V úvodu teoretické práce vyjasním termíny a představím i celkovou strukturu komplexního psychoterapeutického výcviku v Institutu SUR. Zmíním se i o modalitách SUR mimo tento institut. Půjde však pouze o rámcový přehled sloužící k orientaci, nikoliv o historickou a strukturální rekonstrukci. V dalších částech teoretické části představím základní exkurz do prací, které pojednávají o fenoménu SUR. Následně uvedu autory a témata, s kterými je vedena diskuse v rámci kapitoly Výsledky a její části diskuse. V závěru představím inspirativní pojetí skupinové psychoterapie, které by mohlo obohatit a zpřesnit zažitou praxi v rámci SUR.

2.1. Úvod do pojmu výcvik typu SUR

Byť předkládaná práce nemá ambici po rekonstrukci společenského, odborného a historického kontextu SUR, pokusím se ji lehce načrtnout, abych usadil SUR do sítě vztahů, v kterých vznikala žitá zkušenost komunitních vedoucích prezentovaná v kapitole výsledky. Nelze začít jinak než od jména. „Vtipná zkratka připomínající slavné kalifornské výstavní psychoterapeutické centrum Big SUR. Tady s typickou českou kreativitou znamená počáteční písmena otců zakladatelů. Dva známí a zasloužilí psychiatři Dr. Skála a Dr. Rubeš a jeden psycholog, učitel na Karlové univerzitě Dr. Urban.“ (Vodňanská, 2018, str. 418). SUR vznikl v atmosféře pražského jara „v době přechodného politického a ideologického uvolnění, kdy byla doba zralá i k tomu, aby se – vedle psychoanalýzy s nepřerušovanou tradicí – ustavila u nás druhá škola psychoterapeutického výcviku... V té době měli tito průkopníci také možnost zúčastnit se opakovaně Psychoterapeutických týdnů v Lindau (SRN) a čerpat odtud inspiraci ze setkání s předními osobnostmi evropské psychoterapie.“ (Šturma, 2014). Zakladatelé byli již pevně usazeni do jungiánské druhé poloviny života. To dokládá například výrok Dr. Rubeše: „Hřejivým sluníčkem mého nastupujícího kmetství se stal SUR“ (in Skála, Urban, 2000). Dětství strávili v atmosféře první republiky, v rámci studia na gymnáziích a univerzitě byli formováni jejím duchem. Dr. Skála byl mimo jiné formován Sokolem. Dr. Urban zase skautingem. Tyto kořeny byly rozpoznatelné ve struktuře a atmosféře prvních komunit: „Na první pohled bylo zřejmé, že komunita obsahuje řadu režimových prvků, z nichž některé dýchaly tak trochu starosvětským duchem. Bylo zřejmé, že SUR využívá tradice sokolské doby i Sokola samotného spolu s prvky skautingu.“ (Růžička, 2003, str. 118). Zároveň je třeba zdůraznit, že V době normalizace byl SUR „ostrovem

pozitivní deviace“ a platformou pro svobodné názory a postoje. Patřil k tzv. odbornému disentu (podobně jako různé aktivity v oblasti filozofie, ekologie, ekonomie atd.) a měl sympatizující či přímé propojení s disentem občanským. Řadu let byl sledován Státní bezpečností.“ (Wigfall, 2001)

„Organizační uspořádání výcvikové situace čerpalo podněty z praxe léčebných zařízení – terapeutických komunit, které v 60. letech v ČR existovaly. Především šlo o terapeutickou komunitu na Skálově protialkoholním oddělení v Apolináři (komunitní týdny se značně podobají zejména týdním výjezdům apolinářských pacientů a terapeutů do přírody), další podněty přicházely z terapeutických komunit pro neurotiky v Lobči (Knobloch, Mrázek, Junová), v Brně (Bouchal) a Kroměříži (Kratochvíl).“ (Kalina, 2001). Další inspirace pro terapeutickou komunitu pochází od Dr. Rubeše, který v rámci „několikaměsíční možnosti poměrně samostatné práce v Lázních Kynžvart zavedl něco, co později doc. Ferdinand Knobloch veřejně označil za jakousi formu therapeutic community. S tvůrcem tohoto pojmu a systému Maxwellem Jonesem se Rubeš později setkal osobně: „Ovšem můj velký přítel J. L. Moreno, jemuž jsem dělal agenta pro východní Evropu, mi vždy tvrdil, že tento název vymyslel a poprvé použil on sám.“ (in Skála, Urban, 2001). A jak potvrzuje Kalina (2001). „V aplikaci principů terapeutické komunity se SUR vždy odvolával na Maxwella Jonese a obecně se hlásil k dynamické (psychodynamické) orientaci. Vstřebal některé prvky psychoanalýzy, později skupinové analýzy, ale také humanistických, existenciálních a interpersonálních psychoterapií. Akcent na to či ono se liší v jednotlivých komunitách a často i skupinách. Spíše než o eklekticismus však šlo o tvořivou syntézu přiměřenou období vzniku a prvním dekadám vývoje. SUR byl prostřednictvím mnoha osobností užitečně propojen s českou psychoanalytickou obcí.“ (ze všech zmiňme alespoň Dr. Příhodu, který vedl v 80. letech komunity SUR v rámci linie Dr. Rubeše a zároveň vedl cvičné psychoanalýzy a spoluzakládal teoretického psychoanalytického vzdělávání tzv. školičky (Havrdová, osobní sdělení). „V průběhu desetiletí z něj vycházely domácí linie samostatných uznávaných směrů a přístupů, jako byla rodinná terapie, gestalt terapie, transakční analýza, balintovské skupiny, arteterapie a jiné neverbální metody, ale i KBT a rogeriánská terapie zaměřená na klienta.“ (Kalina, 2001) Doplňme ještě alespoň skupinovou analýzu a daseinsanalýzu, která se hlásí k tradici komunitně-skupinového pojetí vycházející ze SUR. V tomto duchu má SUR podstatný podíl i na zavádění

supervizní kultury „formou balintovských skupin, které zajišťoval již od roku 1980 Pražský psychoanalytický institut zásluhou Dr. Skály a Dr. Růžičky“, (Kratochvíl, 2006, str. 290) a i v rámci výcviku v integrativní supervizi (ČIS), kdy „Dr. Skála v rámci první slavnostní certifikace, která se konala na Řípu, pasoval mečem první supervizory a lektory ČIS“ (Čermáková, 2006). V poslední době je pak SUR i jedním z institutů tvořící Českou asociaci pro psychoterapii a její snahu o prosazení Štrasburské deklarace o psychoterapii, zároveň však poskytuje vzdělání dle akreditace i pro oblast zdravotnictví.

Pokud se hovoří o výcviku typu SUR, někdy pojmenovaném i komunita SUR, má se na mysli tvar, „který je založen na principech terapeutické komunity s několika skupinami. Každou skupinu vedou pod supervizí vedoucího komunity dva lektori opačného pohlaví. Výcviková komunita se schází po dobu 4–5 let 1–2x ročně na týdenní setkání, mezi setkáními celé komunity se konají víkendová setkání jednotlivých skupin.“ (Kalina, 2001). Tento tvar má rozsah minimálně 500 hodin, současně probíhající komunity trvají 650 hodin. „První výcviková komunita, z níž SUR vznikl, zahájila svou práci v r. 1967. Sestávala se ze šesti výcvikových skupin (na pozdější poměry nezvykle velký počet). Vedoucími skupin byli kromě Dr. Skály, Dr. Rubeše a Dr. Urbana ještě Dr. Bouchal, Dr. Junová, Dr. Hoskovcová a Dr. Doležal; podle počátečních písmen jejich příjmení nesla komunita název SRUB-JAHODA.“ (Kalina, 2001) „První výcviková komunita SUR začala pracovat 21. 4. 1968 v Lojovicích, pracovaly v ní 3 skupiny, každá měla jednoho terapeuta. Dr. Skálu, Dr. Urbana a Dr. Rubeše. ... Tato první komunita nepřežila vstup vojsk v r. 68. Značná část účastníků emigrovala. Trojice zakladatelů pak o rok později s novou sestavou frekventantů začala znovu.“ (Krombholz, n.d.). Dle poznámek v záznamníku Dr. Skály první komunita ukončila činnost v roce 1976 (in Krombholz, n.d.), lze však předpokládat, že Dr. Skála a Dr. Rubeš zakončili své skupiny okolo roku 1974, protože „Dr. Urban byl toho názoru, že pět let výcviku není dost na to, aby frekventant dozrál do role skupinového lektora, a tak se svou skupinou pokračoval ještě další dva roky, než spustil svou větev výcvikových komunit. (Krombholz, n.d.). V první polovině 70. let každý z této trojice zakládá samostatnou výcvikovou komunitu (jako první Skála v r. 1972, Urban a Rubeš v letech bezprostředně následujících)“, (Kalina, 2001) a tak došlo k vytvoření výcvikových linií S, U a R. Pro doplnění lze uvést, že první komunita Dr. Rubeše začala v roce 1974 (Růžička, 2003, str. 117). „Elementární shodu filozofie, přístupů a pravidel zajišťoval tzv. Aktiv SUR, setkání vedoucích skupin a

komunit všech tří linií, které se pořádalo 2x ročně. Do r. 1990 vzniklo ve třech liniích systému SUR celkem 17 výcvikových komunit, jimiž prošlo více než 400 účastníků. ... Výcvikový model SUR aplikovali absolventi SUR v nově zakládaných výcvikových centrech jako Pražský psychoterapeutický institut (Dr. Růžička), Skálův institut (Dr. Frouzová), Dr. Kožnar ve školství a jiní jinde. Vedle toho pokračoval neformální ‚původní SUR‘ v linii Dr. Skály a Dr. Urbana. Identita SUR začala být nejasná. V r. 1999 rozhodl Aktiv SUR na svém setkání o založení občanského sdružení SUR.“ (Kalina, 2001). Dle genealogie podle absolvování komunity v roli frekventanta lze pokračování jednotlivých linií v rámci institutu SUR určit následovně: (post)linie S (komunity Dr. Kaliny, Dr. Vodňanské), (post)linie U (komunity Dr. Krombholze a Dr. Šturmy, nyní Dr. Chytrého a Dr. Raškové) a (post)linie R (komunity Dr. Strnadlové, Dr. Vyhnálka). K původnímu formátu výcviku se připojují „programy teoretického vzdělávání distanční formou v rozsahu 200 hodin a supervize v rozsahu minimálně 100 hodin. (Kalina 2001) Vzniká tak Komplexní výcvik akreditovaný u českých odborných společností a uznávaný Evropskou psychoterapeutickou asociací (EPA), na jejíž vyzvání v první polovině nultých let 21. století se SUR rozhodl zařadit do kategorie psychodynamických psychoterapií, po zrušení této sekce pak do sekce psychoanalytické psychoterapie.“ (Kalina, 2013. str. 514) Sám se pak označuje jako psychodynamická, hlubinně orientovaná psychoterapie typu SUR. „S tím jsou spokojeni někteří zastánci jeho hlubinné a psychodynamické podstaty (včetně autora citace i autora této práce), jiní však preferují zařazení mezi integrativní směry. To může působit vážné rozpory. Je ovšem pravda, že psychoterapeutická identita SUR je dodnes nejasná“ (Kalina, 2013, str. 514). V současnosti (jaro 2023) registruje o.s. SUR dvacet dva výcvikových komunit, které od r. 1999 uznalo za legitimní v rámci své akreditace. Dvacet jedna komunit je již ukončených (Kalina, Krombholz Šturma, Strnadlová a Pfeiffer, Vodňanská, Vyhnálek). Jedna komunita probíhá (Chytrý a Rašková). Otevření další komunity se předpokládá v r. 2023 (Libra a Richterová-Těmínová). (Kalina, 2005, aktualizace autor práce 2023)

V rámci odborné literatury se po roce 1990 lze setkat s „Babylonským zmatením jazyků“ v rámci rozdílného pojetí výcviku typu SUR a především odlišným zařazením v rámci kategorií psychoterapeutických směrů. Skálův institut se nyní chápe jako integrativní směr a v rámci tohoto směru je i členem SEPI (Society for the Exploration of

Psychotherapy Integration). Nyní (jaro 2023) se také tento institut v rámci webové prezentace k SUR nehlásí, ale nese jméno jednoho ze zakladatelů. V rámci odborné literatury je však uvedeno několik prací, které ve svém názvu nesou jméno SUR, k SUR se hlásí a SUR v tomto smyslu zkoumají (Francel, 2004, Pavelková, 2009). Na základě internetové prezentace lze však předpokládat, že v současné době jde již o historický rudiment a dokonanou separaci od SUR. Dr. Skála vedl po revoluci komunity s názvem BIG SUR, které probíhaly mezi lety 1991–2008 a ukončily svou činnost smrtí zakladatele. Tyto komunity probíhaly mimo SUR, Institut pro vzdělání v psychoterapii. J. Zlámaný (2013) napsal o této odnoži dizertační práci s názvem *TEORIE SUR – výcviková komunita jako terciální rodina*. Tyto komunity chápe jako integrativní spojení kognitivněbehaviorálních, psychodynamických a expresivních přístupů. V další části teoretické práce bude toto pojetí prezentováno a vedena s ním diskuse v rámci pojetí SUR coby psychodynamického, hlubinně orientovaného přístupu. K návaznosti na SUR, ale nikoliv k pojmenování SUR se v rámci odborné literatury přímo hlásí daseinanalytický výcvik, který je v následující práci také zmíněn. Zajímavé na tomto výcviku je komunitně-skupinové uspořádání, které v rámci daseinanalytických výcviků nemá za hranicemi české kotliny obdoby a považuje se sám za plod SUR (Růžička, 2011). Komunity organizované Dr. Kožnarem ve školství neměly teoretickou návaznost a tito absolventi mohli navštěvovat do 20. let 21. století teorii a supervizi v rámci „původního“ SUR, Institutu pro vzdělání v psychoterapii (Kalina, osobní rozhovor). V současné době (jaro 2023) dle akreditací ČAP a ČPtS organizuje výcvik typu SUR výhradně SUR – Institut pro vzdělání v psychoterapii SUR, z.s. „Institut udržuje a rozvíjí tradici výcvikového modelu, nemá však na něj monopol.“ (Kalina, 2013, str. 514.)

2.2. Úvod do vztahu SUR a psychoterapeutická teorie

Hovoří-li se o teorii výcvikového modelu SUR, je třeba si uvědomit, jak říká jeden z respondentů následujícího kvalitativního výzkumu, že „*SUR byl historicky jenom sebezkušenostní výcvik, byl vlastně ateoretický. Nebyla tam žádná teorie.*“ Tento výrok by mohl být zavádějící, kdybychom si mysleli, že neprobíhaly například žádné přednášky. Ty v komunitách probíhaly v rámci návštěv externích lektorů, ale neměly systematickou strukturu učící komplexní teorii psychoterapie. „I když systémem SUR prošla řada teoreticky fundovaných psychoterapeutů, teorie byla po desetiletí spíše slabší stránkou SUR a zevrubné teoretické zpracování výcvikového modelu SUR dosud chybí.“

(Kalina, 2001) Tento výrok z přelomu tisíciletí, který se objevuje ve většině následných odborných prací a pochází od nejcitovanějšího autora v rámci prací o SUR. Z mého pohledu vyslovuje a pojmenovává jungiánské stínové téma, které se nad SUR vznáší minimálně od devadesátých let, kdy se začaly v českém prostoru etablovat původní západní koncepty psychoterapie v rámci ustavujících se institutů. SUR ale tento sociálně (ne)vědomý stín i definuje a jeden z možných pohledů na historii SUR je sledování integrace teorie coby jungiánského stínu do sociálního vědomí/matrix SUR. „Když Jung říká, že stínový komplex je z 90 procent tvořen z čistého zlata, pak tím má na jedné straně na mysli, že trvalým odmítáním stínu se spotřebovává značná část duševní energie, kterou by bylo možné lépe využít pro kreativitu a oživení, na druhé straně tím míní, že do oblasti stínu je vytěsněno rovněž mnoho stránek, které jsou cenné a pozitivní, které se však někdy ukázaly jako špatné, nepatřičné a hříšné a spojené s negativními výroky.“ (Müller, 2006, str. 386) Když jsem vedl rozhovor blízký tomuto tématu s jedním z respondentů, řekl jsem, že si časovost teoretického náhledu na SUR *představuji jako takové probouzení ze snu*. Při přepisování rozhovoru jsem si uvědomil, že Herman Hesse, autor ovlivněný jungiánskou psychoanalýzou, napsal povídku *Stopa ze snu*, a následně se mi vynořilo jeho vrcholné dílo *Hra se skleněnými perlami*, po jehož vydání dostal autor Nobelovu cenu za literaturu. Příběh je nesen nad vysvětlením něčeho, co lze těžko plně vysvětlit, a autor se celou dobu snaží vysvětlit, o co jde, ale po více než pěti set stranách textu čtenář sice ví více, o čem je hra se skleněnými perlami, ale stále je o ní mnoho neznámého. A toto neznámé je na konci přečtení knihy to nejhodnotnější. Jde totiž i o určité riziko, před kterým stojí ten, co chce do slov svázat něco dynamického a utvořit neměnné. „Velmi často je patrné, že jednotlivé školy programově hledají své vnitřní umělé konstrukty, kterými zahalují skutečnost, aby mohly suplovat či vystavovat na odiv svoji jedinečnost, výjimečnost, samospasitelnost či jiné zamlčované a zamlžované cíle. Vedle těchto zde ovšem stojí i významné motivy jiné, které spadají do psychologie lidského společenství, a o nich je vlastně v pojednání o SUR také řeč. V neposlední řadě hraje úlohu obtížnost vyslovit to, co člověk tuší, ale nemá pro to dosti silné cítění a dosti jadrnou řeč.“ (Růžička, 2003, str.121)

Do tématu teorie a SUR dále vstoupíme skrze paralelu a následné propojení s Freudovou „soutěžní otázkou, totiž jaký je „vztah mezi analytickou technikou a teorií“ a v „jakém

rozsahu technika ovlivnila teorii a do jaké míry si obě prospívají nebo překážejí“? Otázka vychází z Freudova přesvědčení, že „v psychoanalýze existovalo od samého začátku junktim mezi léčbou a výzkumem“ (Freud 1927 in Thoma, Kachele 1993). V kapitole *Psychoanalytická praxe ve světle požadavku na junktin* dokládají (Thoma, Kachele 1993), že jde o základní Freudův nárok na „skutečnou“ analýzu a tímto i požadovaný vysoký nárok na analytika, kterého lze dosáhnout jen skrze „Subjektivní adaptaci objektivní teorie na praxi odkazující na psychoanalytickou terapeutickou praxi jako na umění. Převod je koneckonců dovedností a praktická terapie uměním. Ovládat umění, to je otázka výcviku a osobnosti.“ (Thoma, Kachele 1993, str. 337.) Pokud Freud vložil do základů psychoanalýzy tuto soutěžní otázku, na kterou pokračovatelé psychoanalýzy odpovídají, lze se ptát, jestli existuje paralela k SUR a jestli také zakladatelé SUR uložili soutěžní otázku svým pokračovatelům, od které by se odvíjel vztah k teorii. Než se pokusíme odpovědět, je třeba říct, že o zakladatelích se hovoří v příměru k Freudově strukturálnímu modelu. Tento příměr je všeobecně tradovaný mezi absolventy SUR a pochází od prim. Jana Mlejníka (Šturma, 2014). V nedopsaném torzu Dr. Krombholze o historii SUR se lze dočíst následující událost, jak ji vyprávěl jeden ze zakladatelů Dr. Urban: „Bylo to někdy v roce 1964, pracoval jsem tehdy na psychiatrické klinice v Praze, do mé pracovny přišel primář Jaromír Rubeš. Usmíval se takovým trochu potměšilým úsměvem a řekl: „Přináším ti kóan.“ (Krombholz, n.d.) Tehdy poprvé zakladatelé hovořili o záměru psychoterapeutického výcviku a do této diskuse vstupoval Id – Dr. Rubeš skrze kóan a hledal na něj odpověď u super ega – Dr. Urbana. Kóan je krátký iracionální příběh obsahující nelogickou „hádanku“, která osvobozuje mysl od zavedených konceptů a umožňuje zakusit okamžik „před myšlením“. „Byl to psychologický nástroj, kterým učitel naváděl žáka nebo protivníka do jisté duchovní a mentální situace, ze které nebylo jiného východiska nežli vyjít z myslitelného a rozumného. ... Situace, to je to pravé slovo. To je to, co kóany navozují! To je to, s čím počítají. To je to v čem, čím jsou!“ (Král, 2007, str.25.) Pokud takto chápeme kóan, je zřejmé, že zakladatelé mají díky zanechané struktuře SUR stále roli učitelů. Zároveň je třeba si uvědomit, že samo id a superego nemohou přijít na výslednou odpověď. K realizaci potřebovali ego – Dr. Skálu. V tomto smyslu navrhuji pro SUR paralelu k Freudově soutěžní otázce, která by byla uložena v balancování v rámci strukturálního modelu (a jeho návazných rozpracování) při zakušení okamžiku „před myšlením“. Při okamžiku vznikání v individuálním i

kolektivním (ne)vědomí. Odcitujeme-li si v tomto smyslu výrok Dr. Růžičky (2011, str. 119): „Psychoterapie, nová a zcela původní před-psychologická disciplína a předfilozofická (mohli bychom doplnit i předmedicínská) disciplína, která lidskou přirozenost nahlíží rovnou a autenticky, pak tyto skutečnosti odhaluje a dokládá svými poznatky i působením,“ toto přemýšlení pak vede autora k transformaci svého psychoanalytického myšlení (vycházejícího z výcviku v individuální psychoanalýze a skupinovém výcviku typu SUR) k fenomenologické antropologické daseinanalýze. Tuto cestu a teoretickou reflexi pak autor popsal v knize Péče o duši v perspektivách psychoterapie (Růžička, 2003) a Ego-analýza – Kritická studie (Růžička, 2010). Kritickou diskusi z psychoanalytické perspektivy s ním pak vede Dr. Poněšický (2003, 2021). Důležité je si v tomto kontextu také uvědomit, že Freud i Jung, jak dokládá (Vajdová, 2023), převzali pojem nevědomí z německé filozofické tradice a transformovali jej pro zdravotnictví (v nejširším slova smyslu) a tím tento pojem redukovali. Zdá se mi, že tato diskuse je pro SUR důležitá, a v následujícím odstavci bude zřejmější proč. Její detailnější představení přesahuje rámec této práce i současných schopností autora. Jak bude naznačeno a navrženo, ve výsledcích a diskusi této práce je „princip“ kóanu jedním z klíčových prvků formátu SUR především v rámci hledání a balancování mezi komunitním a skupinovým fenoménem v průběhu celého výcviku. Zároveň se zde dotýkáme počátku pojmu matrix či sociální (ne)vědomí SUR / komunity, na jehož pojmenování neměl prim. Mlejnek v tehdejší době pojmový aparát a který rozvedeme v závěru teoretické části a budeme s ním operovat v rámci diskuse této práce.

Kalina (2001) hovoří o SUR jako o *výcvikovému modelu* a následně přidružuje i termíny *hnutí a systém*. Takto chápaný pak není SUR psychoterapeutickým směrem jako západní koncepty psychoterapie a nelze od něj očekávat junktin praxe a teorie, je vzdělávacím institutem nabízejícím výcvik, výuku a výchovu v psychoterapii (Krombholz, n.d.). Zajímavou žitou zkušenost přináší ve své diplomové práci (Pavelková, 2009), když tvrdí že absolvování SUR mělo sice velký vliv na její osobnost, ale projevovaly v drobných nuancích, které pozoruje v pohybu životem i v psychoterapeutickém procesu s klientem. Hlavní smysl a cíl výcviku spojuje v předávání psychoterapeutického řemesla v komunitně-skupinovém uspořádání. Propojíme tuto žitou zkušenost s výrokem jednoho ze zakladatelů SUR Dr. Rubeše, který tvrdil: „Terapeut sám o sobě je prvním a

nejdůležitějším léčebným nástrojem a na jeho kvalitách osobních i odborných proto nesmírně záleží. Výsledek celého dalšího léčebného procesu leží na kvalitách jeho osobnosti, ať už používá specifických technik a postupů jakýchkoliv.“ (Frouzová dle Rubeš, 1995 in Pavelková, 2009.) A připomeneme-li si výrok Thoma a Kachele (1993, str. 337), že psychoterapie je umění a aby jej psychoterapeut ovládal, je třeba výcviku osobnosti. V tomto smyslu lze chápat výcvik SUR jako předávání psychoterapeutického (předpsychologického, předmedicínského, předfilozofického) řemesla/umění skrze růst osobnosti. Nyní by šla vznést poznámka o jungiánském stínu teorie (v jehož rámci zní Freudův jungtin praxe a teorie). Jak již bylo zmíněno cesta Dr. Růžičky vedla k fenomenologickému ukotvení takto pojatého postoje a vytvoření nového institutu daseinanalýzy s plody SUR. Jiné odnože SUR se vydaly cestou integrativní či ekletické šíře a zanikly či se od SUR separovaly. „Původní SUR“ kráčí cestou psychodynamické, hlubinně orientované psychoterapie, která má však, jak bude zmíněno v následující kapitole, nejasnou teoretickou identitu. V následující kapitole se pokusíme přiblížit několik různých cest výcviku typu SUR popsanych v rámci výzkumů.

2.3. Ilustrace výcviku SUR na základě longitudinálních šetření

Hartla, France a Pavelkové

Pro ilustraci konkrétní podoby komunitně-skupinového výcviku typu SUR představím komunitu, která trvala od roku 1977 do roku 1982. Jde o dobu, ve které již běží jednotlivé linie S, U a R. Podoba následující komunity lze zařadit do linie S, z které se následně vyvinula podoba komunit BIG SUR vedené Dr. Skálou po revoluci a popsaná v dizertační práci Zlámaného, s kterou bude vedena diskuse v rámci výsledků této práce. Popis komunity byl publikovaný v rámci rozsáhlejšího longitudinálního šetření, které bylo zaměřené na výcvikovou komunitu a provedené v době normalizace koncem sedmdesátých let (Hartl, 1997, str. 192). Jeho autor jej po revoluci publikoval ve své knize Komunita občanská a komunita terapeutická (Hartl, 1997). Jedná se o první realizovaný výzkum o výcvikové komunitě v českém prostoru a v rámci výcviků typu SUR jej považují za nejvíce vypovídající. Probíhal pod Kabinetem pro vzdělání v psychoterapii vedeného docentem Skálou. Jeho cílem bylo zjistit vliv psychoterapeutického výcviku na osobnost účastníka (Hartl, 1997, str. 192). Důležité je poznamenat, že v celém textu není nikde zmíněn název SUR. Na základě obsahu výcviku a odkazu na Dr. Skálu se však domnívám, že jde o výcvik typu SUR a jako takový jej

prezentuji. V příloze 1 této práce je uvedena konkrétní podoba této komunity, která může být i vhodnou ilustrací komunity SUR. Hartlovy výsledky mají širší dopad především pro ústřední princip výcviku typu SUR, kterým je souběžná probíhající práce v komunitě a malých skupinách, které jsou její součástí (Kalina, 2001). Závěrem výzkumu je především zjištění, že vedení jednotlivce, skupiny a celé komunity jsou tři rozdílné kvality. V rámci rozdílnosti přístupů skupinových vedoucích pak zjišťuje, že pokud se skupinová vedení zaměřovali na hlubinné porozumění osobnosti každého člena skupiny, byli pak frekventanti schopni hlouběji porozumět zdrojům vlastního chování. Pokud se vedoucí zaměřovali na charakterní rysy dobrého terapeuta, tak se členové skupiny projevovali samostatněji a nezávisleji. Tyto tendence, říká Hartl, se však eliminují komunitním uspořádáním a frekventant má příležitost využít i schopnosti jiných vedoucích. V rámci dramaturgie pěti let výzkum naznačuje náročnost prvních dvou let, kdy se osobnosti účastníků staly víceméně dezintegrované vlivem skupinového a komunitního uspořádání. (Hartl, 1997, str. 204–207.) S tímto zjištěním budeme vést diskusi této práce.

Další longitudinální šetření v rámci výcviků typu SUR proběhlo v nultých letech 21. století v rámci komunity vedené Dr. Frouzovou pod Skálovým institutem, které lze pravděpodobně zařadit do linií S. V něm Pavelková (2009, str. 46) rozpracovala transverzální výzkum SUR France (2004) a rozšířila jej o poznatky z nově naměřené longitudinální studie. Použila v něm frekventanty na začátku, uprostřed a na konci vyplněný Learyho dotazník interpersonálního chování (ICL), Freiburský osobnostní dotazník (FPI), v kterém posoudila kohortu frekventantů s průměrnými výsledky celkové populace a sebesuzovací škálou osobnosti navrženou Franclem (2004). Výsledky z dotazníků porovnala mezi svými daty, Franclovými a Hartlovými (pouze ICL). Na základě dotazníku ICL zjistila, že v porovnání s obecnou populací byla dominance frekventantů nižší než u obecné populace, ale po pěti letech byla již u absolventů výcviku vyšší. Toto zjištění podporoval i dotazník FPI ve škálách dominance a maskulinity. V rámci tohoto dotazníku se absolventi jeví spontánnější, agresivnější, extrovertnější a společenější. Díky metodě sebesuzovacích škál zjistila, že při vstupu do výcviku mají frekventanti velmi vysoké očekávání vlivu výcviku na osobnostní posun a na konci výcviku toto očekávání potvrzují a vnímají velmi výrazný posun. Na základě dotazníků

ale tvrdí, že posun tak výrazný nebyl, jak tvrdí a vnímají účastníci. (Pavelková, 2009, str. 73.)

2.4. Teoretické ukotvení SUR na základě Teorie BIG SUR

Z vypočtené komunity v Hartlově výzkumu se vyvinula další podoba komunit v linii S – BIG SUR, která je teoreticky zevrubně popsána v dizertační práci Zlámaného (2013). Na práci je zajímavé, že ze své výzkumné pozice popisovala již historickou podobu, neboť tato odnož SUR skončila svou činnost v roce 2008. Rok po smrti Skály, který tyto komunity vedl. V rámci psychoterapeutického směru chápe SUR jako integrativní s třemi vrstvami psychoterapeutických přístupů. První vrstvou je *kognitivněbehaviorální psychoterapie*, která vychází z modelu aplikovaném v režimových odděleních léčby pro závislé, kde jsou nejčastější druhy diagnóz z oblasti poruch osobnosti. V rámci výcviku se tato vrstva projevuje v režimových prvcích, disciplíně, psaní deníku, strukturované reflexi, autoritativnímu stylu vedení, pohybových aktivitách a především ve vlastním přebírání odpovědnosti za chod komunity a od druhé poloviny pětileté komunitně-skupinové sebezkušenostní části i vedení skupin i jiného programu komunity. Druhou vrstvou je psychodynamická psychoterapie, která je aplikovaná při práci se skupinou, kterou chápe ve smyslu Yaloma (1999), tedy důraz na interpersonální učení, sebeexploraci, analýzu přenosových vazeb aj. Třetí vrstva je chápána v podobě *expresivních psychoterapeutických přístupů*, které jsou aplikovány v rámci ohniskových (tematických) skupin a komunitních klubových aktivit. (Zlámaný, 2013)

Jak bude více rozepsáno v následující kapitole, tak přístup BIG SUR je odlišný od pojetí SUR v žité zkušenosti participantů. Nyní alespoň uvedme, že zajímavá jsou pak zjištění ohledně frekventantů, kteří popisují nejsilnější vliv na sebe v rámci třech oblastí.

2.5. Rozdílnost pojetí komunit zkoumaných Hartlem, Francem, Pavelkovou a Zlámaným oproti komunitám participantů tohoto výzkumu

V rámci přemýšlení o výcviku typu SUR z pohledu realizovaných výzkumů je třeba poznamenat, že výše popsané komunity Hartlem, Francem, Pavelkovou a Zlámaným jsou odlišné od pojetí SUR v žité zkušenosti participantů tohoto výzkumu. Tato odlišnost je především v přebírání vedení skupiny od druhé poloviny výcviku a posun vedoucích

skupin do role supervizorů. Všeobecný termín pro druhou fázi takto pojatého výcviku je samořídící skupina či v rozšířenějším smyslu nácvik dovedností. Podoba výcviků typu SUR, které jsou zkoumány v rámci žité zkušenosti participantů této práce, rozdělení na fáze nemají. Frekventanti jsou tak v rámci pěti let po celou dobu v komunitě i skupině v roli klientů/pacientů. S tím souvisí i jiná distribuce stylu vedení, který není zpočátku výrazně autoritativní a na konci komunity naopak výrazně liberální, jako je tomu u modelu BIG SUR. I díky tomu je ve výcvicích tohoto typu zmírněný prvek kognitivněbehaviorálních přístupů a expresivních přístupů. Výrazně větší prostor je poskytnut psychodynamickému a hlubinnému přístupu. KBT se může projevat v psychodynamickém pojetí výcviku typu SUR například v držení hranic. Expresivní přístup může být vnímán jako jeden z projevů psychodynamické psychoterapie a v hlubinném duchu může být interpretován, propojován s tématy skupiny, sněním atd. Velmi podnětný průzkum v rámci tohoto zkoumání se v rámci Institutu SUR udál v komunitách ARTE a komunitách Dr. Vodňanské, kde se neverbální expresivní složky prolínaly s verbálně pojatou skupinou a komunitou.

2.6. SUR – psychodynamická, hlubinně orientovaná psychoterapie

Předchozí řádky měly za cíl zorientovat čtenáře a rámcově představit výzkumy vedené v rámci části linie S. Píší-li části linie S, je třeba si uvědomit, že zcela jiným směrem se vydaly jiné části linie S pod vedením Dr. Kaliny a Dr. Vodňanské. V další části teoretického exkurzu se budu věnovat psychodynamickému, hlubinně orientovanému přístupu, v jehož základu jsou obecné faktory skupinové psychoterapie, jak je popsali Kratochvíl (1995) a Yalom (1999).

Lze se domnívat, že v obecné rovině se v 70. letech vedlo dělení (se vzájemnou propustností, vizte např. zmíněný Dr. Příhoda v úvodu) mezi vzděláním v psychoterapii jen mezi výcvikovou individuální psychoanalýzou a výcvikovou komunitněskupinovou psychoterapií SUR (pomineme-li Dr. Knoblocha, který se svým výcvikovým systémem emigroval koncem 60. let do Kanady). Dále do tohoto tématu vstoupíme skrze vzpomínkou nestora teorie psychoterapie „... u Edy Urbana, se vedly výcvikové skupiny ostrým stylem, aby se skupina zbavila závislosti na terapeutovi. Šlo o více analytický přístup, jen s malou podpůrnou účastí terapeuta. Tehdy začali něco podobného v NDR. Poslali do Česka kolegu Jürgena Otta, aby se do zdejších skupin podíval a vybral někoho,

kdo by jim v Německu se skupinami mohl pomáhat. Navštívil v Praze Urbana a nakonec přijel i k nám a účastnil se několika sezení. Neuměl česky, ale dokázal vycítit, co se ve skupině děje. Potřeboval někoho, kdo umí německy, byl jsem proto možným kandidátem. Ale nakonec mi řekl: ‚Víš co, tebe já nechci. Ve vaší skupině se lidi moc smějí.‘ A vybral si Urbana.“ (Kratochvíl in Čermák, Šíkl, 2021 str.114.) Výrok o „stylu“ Dr. Urbana je třeba chápat i v kontextu vývoje výcvikové skupiny, která okolo roku 1975 byla v poslední fázi vývoje. Přesto z tohoto výroku autora, který svůj Kroměřížský skupinový model (klinický, výcvikový se stal až v devadesátých letech coby IPIPAPP) považoval za eklektický, lze usuzovat, že Urbanovo pojetí v SUR chápe více po analytické linii. Růžička (2011, str. 19) pak chápe pojetí SUR, které zažil v 70. letech v komunitě Dr. Rubeše jako dominantní aplikaci skupinové analýzy vycházející z Foulkesovy rané koncepce se sekundárními prvky komunitního fenoménu a expresivních přístupů.

Nyní se vrátíme k jeho nejcitovanějšímu výroku v rámci prací o SUR, který je zmíněn v počátku kapitoly. „I když systémem SUR prošla řada teoreticky fundovaných psychoterapeutů, teorie byla po desetiletí spíše slabší stránkou SUR a zevrubné teoretické propracování výcvikového modelu SUR dosud chybí.“ (Kalina, 2001.) Pokusme se tedy nejprve nastínit, jak v pozdějších publikacích na tento výrok odpověděl jeho autor Dr. Kalina. Třeba je však předznamenat následující text výrokiem autora zmíněném v oponentském posudku dizertační práce J. Zlámaného, která byla představena: „Já sám jsem o systému SUR trochu něco napsal, ale nemyslím si, že jsem vůbec kdy měl ambice uceleně rozpracovat jeho teorii.“ (Kalina, 2013 b.) V publikaci *Terapeutická komunita – a jeho uplatnění v léčbě závislostí* (Kalina, 2008) „použil zkušenosti a poznatky z výcvikových komunit jako jednoho svébytného typu TK k objasnění toho, co nazývá obecným modelem TK. A stejně jako výcvikové komunity SUR přispívají k poznání, co vlastně je terapeutická komunita, může výklad o terapeutických komunitách přispět k tomu, co je SUR a jak se začleňuje do rozvětveného proudu TK od roku 1946, (kdy byl název poprvé použit) po dnešek.“ (Kalina in Růžička, 2011, str. 30.) Celá kniha je pak nesena na jemném předivu prolínajících se významů mezi TK a SUR a směrem k SUR a naplňuje po jejím přečtení pocitem, kterého dosáhl zmíněný nobelista Hesse. V další autorově knize *Psychoterapeutické systémy a jejich uplatnění v adiktologii* (Kalina, 2013 a) používá do určité míry podobný princip a prolíná knihu o psychoterapeutických

teoriích vzpomínkami a poznatky o SUR, respektive svým psychodynamickým pojetím, a tak přispívá k poznání, kde je místo SUR v rámci identitárního teoretického sebeurčení. Obě knihy je myslím také možné chápat jako mezní variantu psychoanalytické abstinence od napsání teorie SUR a odpovědí na nabízející se otázku, zdali je možné napsat teorii SUR, když je autor zaujatou součástí celého systému.

V rámci psychodynamické psychoterapie je používán i pojem/zkrácení na dynamická psychoterapie vycházejí z americké skupiny Zodiac – Fromm, Horneyová, Sullivan (Kratochvíl, 2005) i švýcarské dvojice Battegay-Benedetti (Kalina, 2013 a) a je dnes považovaný spíše za zastaralý, byť je uváděn i v novějších publikacích (Levenson 2006, Poněsický 2019). „Co dnes žije pod pojmy dynamická/psychodynamická psychoterapie v současnosti, se dá označit jako aplikovaná psychoanalýza. Psychodynamické přístupy jsou její uznávanou modifikací, z níž přebírají část teoretických a pro léčebnou praxi významných principů. Hranice mezi psychoanalytickou psychoterapií (nikoli psychoanalýzou) a psychodynamickou psychoterapií jsou často neostré.“ (Kalina, 2013 a, str. 163.). „Oproti psychoanalýze (nikoli psychoanalytické psychoterapii) fokusuje psychodynamická psychoterapie na aktuální problém (konflikt) coby spojnicí mezi vertikálou (biografií) a horizontálou (současnou životní situací). Sny nejsou analyticky interpretovány, nýbrž pojaty jako biografický mikrokosmos. Terapeut nepodporuje regresi a zabývá se hlavně přenosem v aktuálních životních situacích, na sebe pak tehdy, když se jedná o středně dlouhou či dlouhodobou psychoterapii. ... Psychodynamický přístup je nondirektivní, pacient určuje témata, o kterých chce hovořit. Oproti psychoanalytickému postupu nemusí být psychoterapeut zdrženlivý při interpretacích, nýbrž je selektivně autentický ... zjednodušeně lze říci, že psychoanalyticky myslí, kreativně a autenticky jedná“ (Poněsický, 2019, str. 17). Psychodynamické psychoterapie přebírají některé klíčové postuláty psychoanalýzy (význam raného vývoje, existence nevědomí, repetitivní chování disfunkčních vzorců, obranné mechanismy, přenos a protipřenos, odpor aj.), zřetelně pracují s interpersonálním charakterem problému a pracují s intrasubjektivním i intersubjektivním nevědomím (Kalina, 2013). V tomto smyslu lze hovořit o čtyřech interpersonálních hlediscích. 1. Jak pacient prožívá druhé. 2. Jak pacient prožívá sám sebe. 3. Jak ostatní prožívají pacienta. 4. Jak ostatní prožívají sebe ve vztahu s pacientem (OPD-2, 2013, str. 65).

V rámci skupinového uspořádání lze hovořit nejen o interpersonálním charakteru, ale i o transpersonálním charakteru mnohonásobných přenosových vztahů mezi členy skupiny navzájem včetně psychoterapeutů. „Tento fenomén lze shrnout pod Foulkesův pojem skupinová mysl/matrix/sociální (ne)vědomí coby operační báze mezi intrapsychickými a interpersonálními vztahy. Matrix lze také označit jako lůno/dělohu, mater/matku, materiál, formu/matrici, mnohvariantnost. Tento pojem používá i Moreno.“ (Hopper, Weinberg, 2015, str. 30.) Přes něj vede přímá linka k některým komunitám SUR skrze Morenovo přátelství s Dr. Rubešem. „Díky současnému vývoji se jungiánské chápání kolektivního nevědomí v podstatě kryje s postfoulkesovským chápáním sociálního (ne)vědomím ... sociální nevědomí je založeno na transgeneračním kulturním dědictví prostřednictvím různých institucí, jako je vzdělání, výchovné praktiky a socializace v obecnějším slova smyslu.“ (Hopper, Weinberg, 2015, str. 33.) V rámci SUR bychom mohli tento fenomén ilustrovat vyprávěním o návštěvě Dr. Urbana v komunitě Dr. Rubeše.

„Návštěvu jsme vnímali jako cizorodý a ohrožující element. Objevovaly se skryté i vyslovené obavy z dalekosáhle neblahých důsledků Eduardovy přítomnosti, který nás svými postoji a názory dráždil a pobuřoval. Takto naladěná komunita jako „jeden muž“ čekala na nic netušícího Eduarda. Byli jsme hotovi se za komunitu bít, byli jsme ochotni podstoupit s tím nelítostným „velkým zvířetem“ souboj ... a tak jsme ve vzájemně shodném názoru na Eduarda vytvořili postavu s archaickými a nereálnými rysy, tvora, jehož rozměrům odpovídaly také schopnosti, kterými v našich očích vládl. Stalo se z něho jakési komunitní strašidlo. ... Někteří se před i během návštěvy „velkého zvířete“ chovali statečně a odvážně a stali se z nich jacísi „komunitní hrdinové“. Jiní zase ustoupili do pozadí, a tak se celá ta vypjatá událost stala obdobím přelomu. Komunita po tu dobu žila nejen ve stavu zvláštního vyladění, ale události se řadily za sebou, až se staly příběhem, který měl znaky magické, archaické a podobu dramatu. Vášně byly mnou, a jak bylo patrné i ostatními, prožívány tak silně, že mohu mluvit o kolektivním vytržení ... Stali jsme se skutečným sociálním celkem.“ (Růžička, 2003, str. 123.)

Ve výsledcích této práce je v rámci tohoto tématu popsán vztah skupin a komunity, krátce se podíváme na vztah SUR a jeho kolektivního (ne)vědomí a základovému matrixu české

společnosti. Blíže o tomto tématu pojednává H. Klímová v rámci článku Nesnesitelná lehkost totalitního bytí a kolektivního SELF (2017).

Závěrem této kapitoly uvedu příklad třístupňového, psychoanalyticky fundovaného modelu skupinové psychoterapie manželů Heigelových, který je nejrozšířenějším pojetím skupinového konceptu psychoterapie v německy mluvících zemích. Toto pojetí je rozdílné oproti klasické skupinové analýze ve větším zapojení, autentičnosti a vstupování do protipřenosových rolí. Rozlišují tři úrovně psychotherapeutického procesu, které běží ve skupině souběžně v různém vzájemném proporčním rozložení. *Analytickou úroveň*, kde se ve volně plynoucí konverzaci pozvolně utváří určité téma, které může a nemusí mít fantazijní charakter se skrytým obsahem. Jeden z hlavních cílů je přesvědčivý prožitek toho, jaký skutečně jsem ve srovnání s tím, co jsem se o sobě teprve domníval či jak jsem si přál sám sebe vidět. V takto pojatém rozhovoru jde o to tvořivě vědomě objevovat své pravé já na rozdíl oproti nevědomému prožívání falešného já (Winnicott), zprostředkovaného obecným prostředím, výchovou či traumatem atd. V rámci dvou dalších vrstev se pravé já díky intervencím posiluje a falešné já nahlíží. *Úroveň hlubinně interpersonálních psychosociálních kompromisů*, kde se psychotherapeuti zaměřují na vzájemné vztahy, a to jak na vědomé vzorce chování, tak i na nevědomé vztahové aspekty, konflikty a jejich externalizaci, projekci části své vlastní osobnosti do druhého, projektivní identifikaci s ostatními až introjektivní identifikací. Terapeut se tak v rámci této vrstvy zabývá odporem (např. útěk, izolace, útok), vzájemnými přenosy atd. Therapeutická intervence směřuje k poukázání na skupinový psychosociální kompromis, který je produktem všech výše uvedených dějů a jeho překonáním vede k volnější skupinové interakci, přesunu rolí a k utváření jiného psychosociálního kompromisu. Třetí úroveň *interakčního principu selektivně autentické „odpovědi“*, kdy terapeut oslovuje jen to, co vidí, co je přístupné přímému pozorování i ostatními členy skupiny. Terapeut si představí normální, svobodný projev či reakci a čeká na vhodnou příležitost, kdy skupinu výrokem překvapí a „otevře jí tak oči“, že jej budou ochotni v jiných situacích napodobit. Reakce může u terapeuta proběhnout až tehdy, když sám pozná, jaké chování a proč u něj vyvolá určitou reakci a zda se jedná o chování, které je zodpovědné za pacientovy obtíže (Poněšický, 2003 str. 163–176). S uvedeným modelem budeme v závěrečné diskusi pracovat s vědomím, že nejde o komparaci metod.

Závěrem teoretické části shrňme, že SUR jakožto psychodynamický, hlubinně orientovaný výcvik se může identifikovat s Freudovým výrokem: „Kdo uznává přenos a odpor, patří definitivně k naší divoké tlupě.“ (Turek in Kalina, 2013, str. 120.) Na druhou stranu však „Systém SUR nejenže nezanikl, ale dále se rozvíjí, a to například tím, že pro své účely dokázal smysluplně používat zdánlivě neslučitelné a teoreticky ‚nečisté‘ kombinování metod, technik a postupů různých škol.“ (Růžička, 2003, str.119), ale nerozštěpl se v eklektické postmoderní instantní kaši. Winnicott dost dobře navazuje na svou žitou historickou zkušenost díky žité zkušenosti svých lektorů, kteří se výrazně neproměňují. „Celkově je výcvik SUR charakterizovaný jak jasnou strukturací, tak i spontaneitou a neodržením se určitého rigidního terapeutického konceptu, což dle mnohých výzkumů (Merten, 2001) má za následek větší efektivitu.“ (Poněšický in Růžička, 2011, str.29.) Na jedné straně je pravděpodobné, že kdybychom měřili divokost ve freudiánské tlupě, SUR by výrazně skóroval. Na druhé straně je třeba dodat, že v kontextu českých luhů a hájů by v rámci škály konzervativnosti psychoterapeutických institutů skóroval stejně výrazně.

3. Metodologická část

3.1. Úvod metodologické části

Metodologie této diplomové práce využívá především tematickou analýzu, ale je také inspirována aplikací tematické analýzy v metodologii DIPEX (Database of Personal Experiences of Health and Illness), kterou vytvořili vědci na Univerzitě v Oxfordu (Ziebland, S. in McPherson, 2006). Výzkum se řídí kvalitativním přístupem zaměřeným na hodnocení žitých zkušeností účastníků, jak popisují Connor a McNicholas (2020).

V prvotní úvaze byl výzkum plánován v rámci narativní kvalitativní metodologie především z důvodu více než půlstoletí trvajících zkušeností participantů, která je nesena na příběhovosti. Následné úvahy vedly autora této práce k přemýšlení o interpretativní fenomenologické analýze, v jejímž rámci by šla konceptualizovat i autorova žitá zkušenost se SUR v roli frekventanta s žitou zkušeností participantů. Pro výzkum byla ale nakonec zvolena metoda kvalitativní tematické analýzy. V rámci tohoto přemýšlení o výběru metody jsem se řídil názorem, že tematická analýza neztělesňuje jednoduchou metodu, je spíše „rodinou metod“ (Bryant a Charmaz, 2007, str. 31–57) a může v sobě do určité míry zahrnovat předchozí zmíněné kvalitativní postupy a být dobrým předstupněm pro metodu zakotvené teorie, jejíž hlavním cílem by bylo vybudovat teorii zkoumaného jevu SUR: jeho abstraktní, teoretické uchopení, které by nám umožnilo daný jev pregnantně pojmenovat, lépe mu porozumět v různých souvislostech a díky tomu být i úspěšnější v jeho předvídání a ovlivňování. Metoda zakotvené teorie usiluje o vytváření teorií pevně zakotvených v datech (odtud její název), čímž se vymezuje proti teoriím, které jsou vytvářeny intuitivním či spekulativním způsobem (Glaser a Strauss, 1967), za které lze považovat i narativní a interpretativní fenomenologickou analýzu. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl vést výzkum jako tematickou analýzu. Pro metodu zakotvené teorie jsem se nerozhodl z důvodu malého vzorku dat a chápání této práce jako pilotní.

Před oslovením účastníků jsem vypracoval scénář polostrukturovaných rozhovorů. Scénář byl pro mne pomůckou k připomenutí důležitých témat, která by účastníci sami nemuseli zmínit. Témata scénáře byla sestavena na základě studií týkajících se SUR a mé vlastní žité zkušenosti. Témata a okruhy scénáře jsem formuloval pomocí otevřených otázek, aby měli participanté co největší flexibilitu v odpovědích. Reagoval jsem i novými otázkami a tématy dle toho, jak participanté reagovali a přinášeli své nové myšlenky a

témata, které neobsahoval scénář. V rámci rozhovoru jsem používal cyklické dotazování a propojování s tématy, která již v rozhovoru zazněla či se v rámci rozhovoru vynořila. Pokud by se o předkládané práci hovořilo jako o pilotní studii, bylo by vhodné postupovat a navrhnout další postup dle inspirací studií Blank (2013), Majid et al. (2017) a Wood (1974). Scénář a otázky by bylo vhodné revidovat na základě inspirací těmito studii o poradního panel složený z respektovaných osobností. Lze uvažovat i o transformaci scénáře a otázek do formy focus group. V rámci focus group by bylo vhodné, také uvažovat nejprve o kroku ověřovací pilotní studie. V závěru této práce nastiňuji další možnosti výzkumu výcviku typu SUR.

3.2. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zaznamenat a konceptualizovat žitou zkušenost komunitních vedoucích původního českého psychoterapeutického výcviku typu SUR v letech 1967–2022.

3.3. Výzkumná otázka

Výzkumnou otázku jsem formuloval na základě cíle výzkumu následovně: *„Jaká je žitá zkušenost komunitních vedoucích psychoterapeutického výcviku typu SUR v letech 1967–2022?“* Dále jsem formuloval podotázku, která specifikuje rozdílné pojetí výcviku typu SUR. *„Existují podobnosti a rozdílnosti v žité zkušenosti participantů v rámci psychoterapeutického výcviku typu SUR v letech 1967–2022?“*

3.4. Popis profilu participantů

V rámci výzkumu bylo osloveno sedm participantů (tři ženy a čtyři mužů). Dvě ženy výzkum odmítly. Výsledně se tak výzkumu zúčastnilo pět participantů (jedna žena a čtyři muži). Participantů prošli všemi třemi stupni psychoterapeutického vzdělání v SUR (frekventant, skupinový vedoucí, komunitní vedoucí). Dva frekventanti byli v roli frekventanta v 60. letech, další dva v 70. letech a jeden v 80. letech. Žitá zkušenost participantů se SUR je tak v rozmezí 35 až 55 let. Čtyři z pěti participantů jsou přímými žáky zakladatelů SUR. Všichni participantů byli v roli komunitního vedoucího minimálně sedm komunit v rozmezí minimálně dvaceti pěti let. Z výše uvedených údajů vyplývá, že participantů byli vybráni pro jejich největší míru zkušeností s výcvikem typu SUR.

3.5. Postupy sběru dat

Rozhovor začínal dvěma úvodními otázkami. *1. Jaká se vám vybaví asociace, když se řekne SUR? 2. Jaká se vám vybaví se SUR první vzpomínka?* Následně se rozhovor odvíjel jako polostrukturovaný a organizovaný po časové ose od prvního kontaktu, do kterého jsme vstoupili úvodními otázkami, po současnost. Rozhovor vedl autor výzkumu. Participanti si mohli zvolit místo rozhovoru. Autor rozhovor nahrával na diktafon, následně přepsal a anonymizoval. Externě byla provedena jazyková korektura rozhovorů. Nabídku autorizování rozhovoru využil jeden participant. Rozhovory nebyly honorovány.

3.6. Analýza dat

Přepisy rozhovorů jsem opakovaně a pečlivě četl před tematickou analýzou. Následně jsem určil hlavní kódy a na ně navázané podkódy (názvy pro obecná témata a z nich vycházející podtémata), které jsem v textu označil a přiřadil je do sekcí jednotlivých kódů. Vznikly tak klastry výroků organizovaných v rámci kódů a podkódů. Po vytvoření tohoto stromu klastrů jsem opět opakovaně četl rozhovory a přišel jsem na další podkódy, které strom obohatily. (Braun, Clarke, 2014) Zároveň jsem zjistil, že některé kódy a podkódy nelze do výsledného výzkumu zahrnout pro nedostatek vzájemného provázání mezi rozhovory. V rámci závěru práce jsem navrhl cestu pro jejich doplnění. Mimoto jsem hledal tematické asociace mezi klastry. (Nowell et al., 2017) Ve výsledném tvaru prezentovaných výsledků jsem dbal i na poskládání dat ve smyslu narativu jednotlivých témat.

3.7. Etika výzkumu

Etika diplomové práce byla zpracována dle zásad Manuálu pro psaní závěrečných prací Institutu sociálního zdraví OUSHI CMTF UPOL (2021). Participanti byli informováni o svých právech ve výzkumu. Participanti měli také možnost autorizovat svůj text a mohli výzkum v kteroukoli fázi opustit. Zvuky nahrávky byly uloženy v souladu s aktuální evropskou a českou legislativou o ochraně osobních údajů (Freitas, Moreira a Andrade, 2017, Verschuuren et al. 2008). Kompletní přepis rozhovorů není v práci uveden, protože by z kontextu rozhovoru byli participanti identifikovatelní a nesplnila by se tak etická kritéria.

4. Výzkumná část

4.1. Výsledky

Z tematické analýzy rozhovorů vyšla tři základní témata, která se pak následně větví do několika podtémat. Prvním tématem je *Duch doby* s podtématy *život v pravdě a přátelství*. Fenomén SUR je v paměti participantů časově a místně ukotven a probíhá na pozadí celospolečenských dějinných událostí, které jej ovlivňují. Druhým tématem je *Formát SUR*, který je nesen na metaforické představě varhan s třemi manuály, kterou použil jeden z participantů, a vyjadřuje většinové pojetí SUR participanty. Podtématy jsou *jedinec coby první manuál varhan* (s dalšími podtématy *role frekventanta, skupinového a komunitního vedoucího*), *skupina coby druhý manuál varhan* (s dalšími podtématy *skupiny frekventantů a skupina vedoucích*) a *komunita coby třetí manuál varhan* (s dalšími podtématy *vnitřní a vnější prostor komunity*). Zvláštní zřetel je pak kladen na *pohyb* jednoho podtématu v rámci druhého (například frekventanta ve skupině). Třetím tématem je *psychodynamická, hlubinně orientovaná identita*, která ukotvuje téma *formát SUR* v rámci psychoterapeutické teorie.

4.1.1. Téma *Formát SUR* – varhany s třemi rejstříky

Většina participantů reportovala, že hlavní charakteristikou výcviku typu SUR je spojení skupinového a komunitního fenoménu, který je v SUR od počátku jeho vzniku. Zamýšleli se nad tímto propojením a promýšleli dopad k jednotlivci v rámci celého systému. Jeden z participantů v tomto smyslu uvedl: „*Jak se to vyvíjelo? Od počátku to tak prostě bylo. Takto byl SUR postavený, že je to výcviková komunita, ve které jsou dvě, většinou tři, někdy čtyři skupiny, a celá historie SUR také kromě jiného spočívá v tázání a dohledávání toho, kde jsou jako ty styčné body mezi těmito dvěma rozměry. Mezi rozměrem skupinovým a komunitním a na co vlastně jednotlivé komunity v jednotlivých liniích kladou důraz.*“ Tento výrok prohloubíme spolu s dalším participantem, který byl přímým účastníkem první komunity, podkryjeme možnou dynamiku vzniku: „*Vzhledem k tomu, že tam byly tři skupiny se svými vedoucími Dr. Skálou, Dr. Urbanem a Dr. Rubešem plus nějaký ti lektori, tak samozřejmě, aby to běželo, tak to muselo být tak, že se pracovalo nejen na úrovni skupin... ukázalo se nakonec, že je potřeba určité věci koordinovat. Vlastně se automatickou součástí od začátku stala společná setkání počínající rozcvičkou, ranní komunitou a pak některé dovednosti věci, jako je třeba autogenní trénink, večerní*

kluby. To byla zkušenost Skálova, kdy pracoval s celou komunitou pacientů alkoholiků a ukázalo se, že to má smysl. Ukázalo se, že jsou tu tři roviny fungování člověka. Jedinec sám o sobě, individuum. Tam se třeba objevily deníky, a to přinesl také Skála, který to měl součástí programu s alkoholickými pacienty. Pak ta skupinová práce by se dala trochu přirovnat k rodině. Když se vytvářela ta skupinová dynamika, koheze, tak to vlastně vycházelo a aktualizovalo rodinné vztahy, a to byl zase Urbanův přínos, že přinesl to pojetí skupiny jako rodiny. Ten rodinný model i proto ten terapeut, terapeutka, muž a žena a účastníci jako sourozenci. A pak komunita, za kterou mají zásluhu především Skála a Rubeš, kteří byli zvyklí svou povahou pracovat s velkou skupinou lidí. Rubeš byl člověk, který dokázal mluvit na náměstích a spíše pak s těmi třiceti lidmi a tu se ukázalo, že vlastně vhodným modelem nebo reflexí té širší společenské dimenze, té společnosti, ve které žijeme, je pobývání v komunitě a rodině a z pobývání vycházející individuální reflexe. Ukázalo se, že je potřeba hrát na všech třech manuálech varhan. Jedinec, rodina a společnost.“ Participant zde uvedl metaforu hry na varhany, která básnickým jazykem vyjadřuje většinové pojetí SUR, jak jej nalézáme v žité zkušenosti participantů. V propojení těchto tří manuálů je mnoho rozporů, které se v rámci přemýšlení o formátu SUR vyskytují. S dalším participantem pak můžeme pokračovat v tomto přemýšlení a ilustrovat jej tímto výrokem: „*Je to vymyšlené tak, aby to bylo různorodé, mnohotvaré. Ten rozměr skupiny, komunity ve vzájemné interakci a někdy v rozporu. To je ta jedinečnost.*“ Jde o určitý protokóan související s pohybem mezi jednotlivými vrstvami systému, který zakladatelé SUR zanechali svým následovníkům a odpovědi na něj se v jednotlivých komunitách a době různí. (Píši-li kóan, myslím tím fakt/mýtus v SUR, který je popsán v teoretické části. Jde o návštěvu Dr. Rubeše a Dr. Urbana, kde byl poprvé zmíněný záměr mezi zakladateli o vytvoření psychoterapeutického výcviku nesený na větě: „*Přináším ti kóan.*“) Zároveň se od tohoto protokóanu odvíjí více dalších návazných kóanů. Ilustrací jednoho z nich by mohlo být například tázání jednoho z participantů: „*Diskuse role vedoucích skupin a komunity je samozřejmě asi nekončící ... Kdo je za co odpovědný? Kdo to vlastně řídí. Je to permanentní otázka. Tak řídí to ty vedoucí komunity? No nějak asi jo, ale zároveň ti skupinová vedoucí musejí být nějak autonomní. Je to neustálé balancování a ladění, které se také může proměňovat v průběhu výcviku.*“ Participant zde hovoří o proměnách vztahu skupiny a komunity během výcviku,

shoduje se na tom s většinou participantů. Toto důležité téma budeme rozvíjet v dalších částech výsledků i diskuse.

4.1.1.1. Podtéma *Jednotlivec* – první manuál varhan

Pokud bychom metaforu třech manuálů varhan dále propracovávali na základě více než padesátileté zkušenosti participantů, tak jedincem by mohly být myšleny role, které jednotliví členové zaujímají po celou dobu trvání komunity. Jsou jimi role vně komunity, supervizor a v některých případech externí přednášející. Především pak role uvnitř komunity a v této roli, říká jeden z participantů: „... *se pohybuji komunitním prostorem jinak, než se pohybuje frekventant a skupinový vedoucí, protože vedoucí komunity je někdo jiný než frekventant a skupinový vedoucí, každý má svůj scénář, svoje hranice.*“ Růst jedince je v tomto paradigmatu realizován dle dalšího participanta: „*Pobýváním v komunitě a rodině (skupině) a z pobývání vycházející individuální reflexe.*“ Každá z tradic jednotlivých komunit definuje scénář a hranice jednotlivce v průběhu let odlišným tvůrčím způsobem. K hranicím pak další participant v úvodní asociaci dodává: „*Vybaví se mi bláznivost s hranicemi. SUR je měl velmi pošahaný mezi vedoucími a lektory. Co a jak se může a co se nemůže. Něco bylo strašně zakázaný a něco zase úplně rozvolněný. Hranice prostě byly zkrátka velmi zvláště pojaté. Bylo to takové živé společenství daleko víc, než řekl bych suchý výcvikový prostor.*“ Jeden z participantů otevírá v rámci zamýšlení se nad jedincem téma stupňovitého vertikálního růstu výcvikovým systémem a doplňuje tak chápání hranic a scénáře pro frekventanta, skupinového a komunitního vedoucího. „*Být vedoucí komunity to je třetí stupeň výcviku, kdy se to člověk učí.*“ V tomto smyslu tedy pokud frekventant absolvuje komunitněskupinovou sebezkušenostní část výcviku, jde o první stupeň vzdělávání. V druhém stupni se stává skupinovým vedoucí a v tandemu pracuje pod intervizí komunitního vedoucího a supervizí. Po absolvování druhého stupně pak může požádat správní radu Institutu o založení nové komunity a vstoupit do třetí fáze výcviku se svou vlastní komunitou pod supervizí.

4.1.1.2. Podtéma *Role frekventanta a jeho pohyb vrstvami komunitního prostoru*

K základnímu pravidlu k udržení hranic a bezpečnosti frekventanta v rámci pohybu skupinou a komunitou patří, jak poznamenává jeden z participantů, že: „*Člen skupiny by v komunitě neměl vyprávět příběh někoho jiného, ale může vyprávět svůj příběh, svoje zážitky a také tak činí.*“ A tak i díky tomuto pravidlu, jak říká: „*Existuje hranice toho skupinového prostoru*“ ve vztahu ke komunitě. Dále do tohoto tématu vstoupíme skrze fenomén deníků, které jsou výsostně individuálním pojetím komunikace frekventanta ke skupinovým vedoucím a jak říká jeden z participantů: „*Ono to má tu funkci, že to, co se vám vynořuje za myšlenky, tak komunikujete těm skupinovým vedoucím. Něco se vám vynořuje, sen, denní snění, volné myšlenky a je to předstupeň k tomu, abych o tom mohl promluvit v té skupině či komunitě.*“ Jde tedy o externalizaci myšlenek frekventanta v rámci intimního vztahu se skupinovými vedoucími, který na první pohled není z druhé strany opětovaný, ale jak dále dodává: „*Frekventant něco do deníku napíše a ví, že to terapeut ví, a to už tu situaci mění. To, jak se ten terapeut zachová v prostoru skupiny, je vlastně i odpovědí na to jeho nové vědění. On může, aniž by narušoval jeho soukromí, třeba říct: ‚Vy jste, kolego, popsal sen, nechcete to sem dneska přinést?‘ To je taková nejpřímější možnost, ale může také výroky, o nichž ti druzí nevědí, že se vztahují k deníku a ten účastník samozřejmě ví. Výrok může mít své poslání k tomu člověku, může být určitou odpovědí a impulzem, aby on sám v určité chvíli, až se odhodlá, s problémem přišel do skupinového prostředí. Čili bere se to jako důvěrné sdělení pro toho terapeuta, které samo o sobě bez plného souhlasu toho frekventanta nemůže být zveřejněno, ale přesto zraje k tomu, aby se ho ten frekventant chopil a dovedl ho k tomu vyjádření, Jde o to vytvořit prostor pro to, aby se odvážil jít dál a vynesl věci zpod povrchu na povrch... Vytvořit podmínky pro to, a říká se tomu připravené prostředí, Marie Montessori to tak nazývá. Vytvořit ve skupině takové prostředí, aby si ten člověk řekl: ‚Teď je ta chvíle!‘“*

Jiný participant, ale přináší zcela opačný pohled a zamýšlí se nad fenoménem tímto způsobem a chápe jej jako rudiment z minulosti a popisuje důvody, které vedly jeho komunitu ke zrušení deníků: „*Proč teda jako psát deníky? Je to paralelní komunikace s vedoucími. Když si frekventant píše deník sám, tak to není na hlavu a nikdo mu v tom nemůže bránit. Ale tam to bylo tak, že se to sbíralo a dávalo se to těm lektorům k přečtení. Dokonce to pak ti lektoři museli signovat, že to přečetli. V tom mém výcviku u Jitky to tak*

ještě bylo. To jsme pak zrušili s tím, že to je systémově úplně popletený. To totiž podporuje parakomunikaci. Místo toho, aby se podporovalo, že je účastník schopný o věcech komunikovat ve skupinovém prostoru. Je to taková prazvláštní kombinace skupinový a individuální psychoterapie, která je myslím konfuzní. ... My jsme deníky z důvodu parakomunikace a arte zaměření zrušili. Kolegyně tam potom udělala, a to bylo myslím hezký, takzvaný NID – nejdůležitější informace dne. To byly tedy takové malé deníčky či spíše zprávy, a kdo chtěl, tak tam mohl napsat, co bylo pro něj minulý den nejdůležitější. Ona to uměla mistrně anonymně vytahovat a propojovat je mezi sebou. Ať už to byl třeba úryvek snu nebo jen drobná poznámka. Díky tomu uměla pěkně říct, co se to v té komunitě děje. Zrcadlilo to duch komunity, propojovalo ji to a zrcadlilo nám to, kde se pohybujeme a kde zrovna jsme.“

O dalším prvku vztahujícím se k roli jednotlivce a jeho roli v rámci komunity, který se v některých komunitách stal rudimentem, hovoří participant těmito slovy: *„Kolegyně měla ráda, když tam byly role. To bylo taky z těch terapeutických komunit. Byly různé role. Já jsem měl třeba ve svém výcviku roli oprašovač paní Říhové. (smích) Paní Říhová byla kuchařka, která se tam najímala, protože jsme byli vždycky na nějakém dětském táboře. Takové ty u rybníků a ona vždycky sehnala nějakou paní Říhovou, která byla školní kuchařka a úžasně vařila. Bylo ale potřeba, aby si s ní někdo povídal a trochu ji pomáhal, protože vařila pro 40 lidí. To byla role oprašovač paní Říhové, tak to jsem dělal já, (smích) musel jsem odejít dříve ze skupiny a škrábat tam brambory nebo něco takové. U toho jsem si s ní měl povídat, a to mě mělo asi připravovat na roli psychoterapeuta. (smích) Vždycky tam byl nějaký Šafář, to byli lidi, kteří vyjednávali s tím ubytovatelem. To mělo své kouzlo a to taky vymizelo. Kouzlo spočívalo v komunitním duchu, že se o to staráme všichni. V tomto společném to ale zároveň může být matoucí. Vlastně kus toho regresivního najednou může někde unikat a být jinde než v tom procesu. Taky to bylo projektivní, že si někdo řekl, že je šafář a teďka s tím manipuloval a vystupoval. Tak trochu něco jako lehčí forma těch samořídících skupin. To si myslím, že z toho taky vyfouklo, ale nevím, jestli to bylo takto racionální. Vymizelo to, ale možná částečně, (smích) protože on se pak nějaký šafář vždycky mezi nimi našel a pak nás všechny buzeroval z té své šafářské pozice, kterou obsadil, aniž jsme mu ji vymysleli (smích).“*

Několik participantů hovoří o pohybu frekventanta mezi vrstvou skupiny a komunity. Tento pohyb jde popsat dle výroku jednoho z participantů: *„Je to oscilace mezi skupinou*

a komunitou. Ta komunita je úvodním zdrojem a základní vztahovou maticí, ze kterého se skupiny rodí a zase do ní vracejí. My to i takto v našich komunitách ritualizovali... Zpočátku ale může být i nebezpečná. Takže člověk zaleze do bezpečí skupiny a tam se zorientuje.“ Teprve potom, jak říká jiný participant: *„Pokud má skupina svoji intimitu a je nasycená skupinovou kohezí a už se dost dobře s ostatními skupinami navzájem vymezila v komunitním prostoru, tak už tam frekventant nemusí přijít s tím, že je tady za skupinu červených, ale jsem tady za sebe a můžu mít nějaké interakce s někým z jiné skupiny, s jinými psychoterapeuty a komunitními vedoucími. Ten komunitní prostor se zaplňuje takovým obsahem, který souvisí s individuální a skupinovou zralostí. Fázemi, kterými si skupina i jedinec procházejí. Objevuje se tam tedy i individuální vztah, třeba téma reflexe vztahů.“* A frekventant se může dle dalšího výroku participanta: *„Pustit třeba i do konfrontace nebo osobního sdělení na tom komunitním setkání. Pak si to zase může ve skupině probrat. Komunita tomu celému dává hranice a používá se pro ni pojem inzultace neboli komunita jako ostrov. To dává tu vnější hranici a zabezpečuje ji. Probíhá tam také adaptivní spirála v Yalomově smyslu. Jde o určitý experiment, kdy korektivní a emparativní zkušenost získanou ve skupině uplatňuje frekventant v komunitě. Co jsem to vlastně v té skupině pobral, že teď tady mluvím a nebojím se a stávám se členem té velké pospolitosti? Když v té komunitě dostanu na hubu, tak se s tím vrátím do skupiny, tam si to ošetřím a příště to udělám jinak a líp.“* Nebo může jít o obrácený pohyb po oscilační spirále sloužící ale ke stejnému účelu, jak říká jiný participant: *„Pro někoho je to možná zprvu bezpečnější s těmi prarodiči než rodiči. Stane se, že je třeba frekventant tak uspořádaný, že než si troufne říct tátovi: ‚Jsi pěkněj pitomec!‘ tak to řekne nejdříve dědovi nebo strýci. Tímto aktem posílen má teprve sílu k činu ve skupině s otcem v intimitě skupiny, ale kdyby nejprve nezažil tu intimitu ve skupině, tak by neměl sílu na odehrání v komunitě. Pak se tento pohyb reflektuje a mnohé mu to řekne.“*

4.1.1.3. Podtéma Role komunitního vedoucího a jeho pohyb vrstvami komunitního prostoru

Je třeba si uvědomit, že v první komunitě byli Dr. Skála, Dr. Urban a Dr. Rubeš z dnešního pohledu jednak v roli skupinových vedoucích, ale zároveň v roli komunitních vedoucích, jak říká jeden z participantů: *„Dělali to tak, že ty tři skupiny běžely a oni je vedli a vždycky v části toho výcviku se oni tři odpojili. Vládl a otěže držel triumvirát. Já myslím, že vládl Skála, jen nebyl oficiálně potvrzený jako císař (smích), ale brali to jako*

triumvirát a ten se považoval za trojjediného šéfa, další jiná osoba tam nebyla.“ Tato dvojrole pravděpodobně vytvářela určitý druh nejasnosti, kterou jeden z účastníků dle participanta zformuloval v otázce: *„Nevíme, jak tu komunitu řídíte.“* Následně jak poznamenává tento participant: *„Zavedli takovou techniku, že se budou scházet myslím po obědě a mluvit o řízení té komunity. O tom, co se v ní děje. Že to budou dělat jakoby transparentně a že my můžeme být u toho, když chceme. Nejsme tam ale od toho, abychom do toho kecali. Můžeme pozorovat, co dělají, co říkají. Taková zevní site vize... Měli takovou tendenci předvádět, co říkají, kdo to říká, jak to říká a co chtějí a který z nich a jak by tu komunitu někam vedl. Takové veřejné zasedání s přihlížejícími.“* Založením jednotlivých linií a osamostatnění zakladatelů v roli komunitního vedoucího a instalováním dvojice skupinových vedoucích tato forma řízení i dvojrole zanikla a v dalších komunitách se nahradila společným setkáním vedení komunity, na které už neměli frekventanti přístup.

Někteří participanté se zamýšlejí nad rolí původních vedoucích, kteří označovali roli komunitního vedoucího po založení jednotlivých linií jako supervizní. Jeden z participantů o tématu promluvil následovně: *„Chodili do skupin jako by supervizně, což nám tenkrát nepřišlo divný ... ale dneska můžu dělat v rámci skupiny vedoucích diskusi. To je možná nějaká intervize, takové chytání, jaké tam běží procesy mezi skupinami. Mohu přemýšlet o nějaké dynamice celé komunity a na základě toho vytvářet společný program, aby facilitoval a pomohl skupinám.“* Díky zavedení supervizní kultury především v nultých letech se tak odbřemenila role komunitních vedoucích od obsahu náležející v současné době supervizorům pohybujícím se vně komunitního prostoru. Téma vedení komunity otevírá jedna z participantek úvahou o autoritě v komunitách v devadesátých letech: *„My jsme nechtěli být jako ti původní zakladatelé, protože oni byli, jakkoliv jsem mluvila o Rubešovi, že byl šarmantní člověk ne jako nějaký autokratický, přesto ale byl persona s velkou autoritou formální i neformální. A Skála, o tom není sporu, že to byla naprostá autorita. Oni s tím byli nějak srostlí s tou rolí, kdežto my jsme takový už být nechtěli. Vlastně jsme skupinovým vedoucím chtěli říkat v nějaké míře, co mají dělat, ale zároveň jsme chtěli, abychom se všichni na něčem domluvili. Předkládali jsme návrhy, co třeba chceme dělat večer... Myslím, že jsme tam tím vnesli trochu jiný duch a pak se ukázalo, že to nesedí. Ten formát vyžaduje určitou autoritu ... jako komunitní vedoucí máme odpovědnost za celou stavbu. Když jsme jako trošku výš a vidíme hvízdát vítr*

v plachtoví a oni sedí spíš na té své loďce. Jednou jsme si zkrátka řekli, že bychom přece jenom měli více chodit do těch skupin, a oni byli hrozně naštvaní, protože jsme to tak předtím vždycky nedělali.“ A jak poznamenává jiný respondent k tématu zapojení komunitního vedoucího v jednotlivých skupinách: „Z psychoanalýzy je znám pojem abstinence, tak já abstinuji. Jsem-li psychodynamický psychoterapeut, tak musím od něčeho abstinovat a já abstinuji od vedení skupin. ... Já do těch skupin nijak nezasahuji. Jako vedoucí komunity, pracuji s lektory a během té návštěvy ve skupině sedím stranou. Mimo kruh. ... Já to nevím lépe. Já nejsem na ty skupiny napojený. Ty skupiny mají nějakou svoji hlubokou dějinnost. Mají nějakou svoji aktuální potřebu. Kdo jsem já, abych v danou chvíli tomu lépe rozuměl než lektori? Mají řekněme prsty na jejím tepu. Já je nemám. ... Co opravňuje toho člověka tam vstupovat? Takto jsem o tom kdysi vedl rozhovor s Jaroslavem Skálou, když jsem mu řekl: „Já si nepřeji, aby si nám do toho ve skupině kecal. ... Když se toho dění vedoucí komunity účastní ve skupině, tak směšuje role a snižuje kompetence vedoucím skupiny.“ Naproti tomuto postoji stojí praxe aktivního zapojení komunitního vedoucího ve skupinách, která se však také proměňovala, jak říká další participant: „Urban chodil do skupin, a když uznal, že by to bylo dobře, tak na chvíli i působil v roli terapeuta. Třeba se mu zdálo, že ti vedoucí by měli učinit nějaký krok a nemají se k tomu, že jim to třeba nedošlo. My jsme to od něj přejali a až během času čím dál tím víc ti komunitní vedoucí přemýšlejí v rámci skupiny o tom, co by chtěli říct, ale říkají své myšlenky a poznámky v čase vyhrazeném ve skupině vedoucích a v menší míře vstupují do dění jako terapeuti s vědomím své role. V rodinné metafoře bychom řekli dědečka a babičky na návštěvě.“

Praxe nástupců se také různí v základní formě obsazení pozic komunitních vedoucích. Probíhaly komunity s jedním vedoucím – mužem i ženou, třemi muži, dvěma muži, dva muži jedna žena. V současné době je vedení komunity realizováno v partnerské dvojici muž a žena kopírující praxi s vedením skupiny a v této podobě bylo také komunit nejvíce po revoluci realizováno. Respondent, který vedl všechny komunity sám ke své pozici a z ní vyplývající odpovědnosti, říká: „Vedoucí komunity je archetypální figura, to je mana personlichkeit, muž s manou, jak říká Jung. Mocná osoba. Skupinovní vedoucí mě podporují a snaží se mi rozumět v mém vedení komunity. Vedu s nimi o tom rozhovor a také se mnou mohou nesouhlasit... O své moci mluvím v komunitě... Já ji chráním... Mluvím o tom, co by mohlo komunitu ohrozit nebo co je to bezpečí jednotlivých účastníků.“

Dialog je můj jediný nástroj.“ Moc a odpovědnost ilustruje tímto příkladem: „*Někdy přiznávám, že je zapotřebí se s někým domluvit, že z komunity odejde. To se neděje často, ale vždycky se to alespoň jednou dvakrát na výcviku stane. Často to jsou velmi bolestivé záležitosti. Tam jsem nakonec já, kdo musí tu komunitu chránit. Dotyčného už mají všichni dost, on tam pořád je a pořád mu nedochází, že buď se změní, nebo odejde. Tak mu to musím říct. Buď se změníte, nebo musíte odejít.*“ Jeden z respondentů, který zažil více forem obsazení role komunitního vedoucího, promýšlí jejich rozdílnost následovně: „*Myslím, že to funguje jinak, když tam je jenom samoživitelka, (smích) bába samoživitelka, (smích) a jinak, když je tam plnohodnotný pár. Myslím si, že tam těch přenosových fenoménů lítá daleko víc. Frekventanti i skupinová psychoterapeuti si mnohé díky tomu dovolí a nemusí mnohé skrývat. Na tu samotnou babičku si to jen tak nedovolí, a když si to dovolí a babička to neunes, tak potřebuje začít dělat různé koalice, nemá se totiž o koho opřít.*“ A dodává, že pokud je v pozici vedoucích instalován pár vedoucích tak: „*Jsou tam různé fáze tlaku na jednoho či na druhého. I vzhledem k pohlaví. To je náročné unést, aby ta dvojice byla reflektující spolu a komunita nebo skupina vedoucích ji nerozdělila. Je to tlak podobného druhu jako pro vedoucí skupiny. Když jsem byl v této roli, tak jsme hodně času věnovali s tou partnerkou nějakému pročišťování protipřenosového fenoménu mezi námi.*“ Specifická praxe obsazení role komunitních vedoucích pak běžela v posturbanovské linii, jak říká její komunitní vedoucí a participant: „*My jsme po nějaké době vytvořili, možná trochu jaksi v předznamenání SUR, také trojici mužských vedoucích.*“ Po smrti Dr. Urbana pak po nějaké době k sobě přijali ještě ženskou postavu. Mimo institut SUR existují i praxe, kde není obsazena role komunitního vedoucího a celková kompozice se pak blíží původní komunitě, ve které zakladatelé vedli jednotlivě skupiny a společně komunitu. Z žité zkušenosti participanta jde po zkušenosti s obsazením role komunitního vedoucího o do určité míry „sisyfovskou práci“. „*Já jsem dělal i nějaké komunity pod PVŠPS. Tam to bylo taky v duchu SUR, ale filozofie PVŠPS byla a taky možná šetřili prachy, že tam nebyli komunitní vedoucí a byly tam jen dvě skupiny. To byl samozřejmě dramatický rozdíl, když tam je absence toho vedoucího nebo vedoucích. Lektori se střídají ve vedení komunity a podobně jako ve všech skupinových výcvicích, které mají komunitní uspořádání, tak samozřejmě probíhají určité fáze. Ty skupiny mezi sebou třeba rivalizují a být přímo v tom a zároveň nad tím je strašně komplikovaný, náročný, hodně složitý a skoro nemožný.*“ Protože jak poznamenává tento

participant v další části rozhovoru: „*To, co děje v té komunitě, se nějak zrcadlí v tom lektorském týmu, a když si ta komunita nebo skupiny procházejí nějakými fázemi, storming a já nevím co všechno, tak to samozřejmě něco dělá s těmi lektory. Zároveň když se děje něco mezi těma lektory, tak to samozřejmě ovlivňuje tu komunitu a jednotlivé skupiny. Naše práce jako vedoucích celé komunity tedy není o tom, co se děje přímo v těch jednotlivých skupinách. Zajímá nás, co děje v komunitě a lektorském týmu, kterému nabízíme nějaký prostor k reflexi. K tomu, co se děje v naší skupině vedoucích a jak to může ovlivňovat komunitu a skupiny. Když máme tuto vrstvu pojmenovanou, tak můžeme společně přemýšlet, čím prochází komunita a potažmo jednotlivé skupiny a to i na základě toho, jak to ovlivňuje nás a naše společné vztahy.*“ Dále se tento participant zamýšlí nad rolí komunitního vedoucího, které: „*Je k frekventantům o propojování a pojmenovávání, že jsme v nějakém procesu, to je jedna část a ta druhá je stejná jako když vedete skupinu, jenom vedete velkou skupinu.*“ Dodejme složenou z jednotlivců, frekventantů a skupinových vedoucích a skupin, jejichž jsou jednotlivci členy. Role komunitních vedoucích by tak šla shrnout ve výroku tohoto participanta tímto způsobem: „*Vytvářet tam bezpečný reflektující prostor, aby se lidi uměli slyšet, že když něco člověk řekne, neznamená to, že to je špatný nebo dobrý. Nějak se do toho moc nesrat a nedělat tam individuální práci, ale propojovat, pojmenovávat. Myslet na jednotlivce, skupiny, komunitu a role, v jakých jsou všichni během výcviku. Kde jsme, kam se dostáváme a jaká jsou to vlastně témata a tím pádem vybudovat nějaké bezpečí a odvalu do toho jít.*“

4.1.1.4. Podtéma Skupina – metafora rodiny jako druhý manuál varhan

Kdybychom dále přemýšleli o jednotlivých vrstvách systému, tak se od jednotlivce dostaneme k societám. V těch je jedinec v různých rolích, s různou mírou odpovědnosti v nich pobývá a je systémem veden k růstu. V metafoře pomyslných varhan hovoříme o druhém manuálu jako o rodině. Ta symbolizuje především vrstvu skupiny, ale chápání rodinné metafory lze rozšířit i do celé komunity. Nad tímto pojetím se shoduje většina participantů, byť někteří vyjadřují určitý druh skepse. Základní pojetí skupiny a v rozšířeném smyslu komunity ilustruje jedna z participantek tímto výrokem: „*To je ten formát SUR, který je tady náš... My jsme zásadně měli a dělali tři skupiny v komunitě. Přijde mi to tak dobře personálně rozložený. Vedoucí skupin po dvojicích, vždycky muž a žena, tak jako do uvozovek otec a matka. Potom vedoucí komunity taky dva, muž a žena, babička a dědeček, kdyby se tam promítal rodinný model.*“ Metafora rodiny je chápána

především v instalaci *figur*. Někteří zakladatelé pak na konci svého života působili ve figure pradědů a za hranou smrti se o nich mluví v rozhovorech jako o praotcích. V rámci komunity lze hovořit o figurách dalších skupinových vedoucích jako o strýci a tetě, jejich frekventantech jako o sestřenicích a bratrancích. Komunity se nazývají v rozhovorech linie, kde bychom mohli cítit vypuštěné slovo rodové a o institutech, které se od institutu SUR oddělily, se hovoří jako o příbuzných SUR. Ve všech rozhovorech se téma rodinné metafory objevuje a je zabarveno určitým druhem intimních emocí, které takto ilustruje jeden z participantů a zároveň přináší vrstvu vývoje samotného fenoménu: *„Ta rodinná metafora v tom je silně a přijde mi to dobrý a možná, že to je starodávný. Ještě za těch dřevních dob to tam bylo hodně silně. Říkalo se táta, máma, děda, bába a kolegyně neměla ráda, když se jí říkalo bába. (smích) To tam bylo a pak už se to tolik nenosilo. Ale nějak to tam je, když si říkali, že jsou sourozenci. Musím tedy říct, že tam vzniká zvláštní vazba v té skupině. S tou mojí skupinou jsme se sešli po pěti nebo po deseti letech a byla to hrozná sranda. Moc jsme si to užili a rovnou to šlo k nějaké blízkosti. Pak jsme se rozešli a zase jsme se nemuseli dlouho vidět.... Je to nějaké silné pouto, protože tam člověk sobě a ostatním říká věci, které jinak nesdílí. Je to zvláštní intimita, která tam z podstaty je, a já nemůžu říct, že je falešná, i když je samozřejmě v něčem arteficiální, ale ne zcela.“* V různých podobách si s ní participanté pomáhají při popisu rozdílných fenoménů, ale zároveň se i od ní i do určité míry distancují. Spolu s dalším participantem ji můžeme ilustrovat tímto způsobem: *„Já si myslím, že ten rodinný model je jedna z mnoha metafor, které lze na ten výcvik použít, a ne samozřejmě jediná ... Je to pouze jeden rozměr té aplikace... Někdy může být dokonce zavádějící, nejsou to děti, jsou to dospělí lidé a my nejsme jejich rodiče. Je to jenom metafora.“* či projekce a bylo by rizikové pro další možné metafory a projekce, kdyby, jak tento participant říká: *„To by se to příliš zasadilo do toho rodinného kontextu.“* A v tomto smyslu je zajímavé si uvědomit, že tento druhý manuál varhan mohl participant, který použil výrok o varhanách, pojmenovat jako skupina, ostatně první pojmenoval jedinec a třetí společnost, ale zdá se, že v jeho chápání je rodinná metafora natolik významná a možná v určitém smyslu pohlcující, že došlo k záměně slova skupina a rodina. Jiný pohled by pak mohl říkat, že rodina je i metaforou pro komunitu (strýc, děda ...) a nelze ji identifikovat pouze se skupinou. Dalšími možnými projekcemi jsou pak jedním z participantů pojmenované: *„zkušenosti se všemi dospělými lidmi, se kterými se v životě jedinec setkal,“* a skupina v tomto smyslu může

být projekcí pro skupinové fenomény, v nichž během svého vývoje jedinec pobýval (třídní kolektiv, sportovní tým, skautský oddíl aj.).

4.1.1.5. Podtéma *Komunita* – společnost jako třetí manuál varhan

Většina participantů se shoduje, že komunita není totéž co skupina. Do fenoménu skupiny lze vstoupit tímto ilustrujícím výrokem jednoho z participantů: *„Tak jako je jedna z možných metafor o skupině metafora rodinná, tak jedna z možných metafor o komunitě je, že je to rod nebo kmen, který má jasné spojení s kolektivním nevědomím. Což se promítá ve snech a v tvorbě rituálů. Umožňuje nahlédnout, jaká je podstata lidského společenství a jak se v něm vlastně jednatlivec vyvíjí a uplatňuje.“* Chápání komunitního prvku se v průběhu let proměňovalo, jak říká participant, který byl jako frekventant v první komunitě: *„Zprvu to, co bylo takovým technickým nástrojem, aby to celé fungovalo, tak se ukázalo, že je neopomenutelnou součástí toho systému a v určitém smyslu jeho esenciálním nástrojem.“* Připomeňme, že v této první komunitě byly tři skupiny, které vedli Dr. Skála, Dr. Urban a Dr. Rubeš, a tento participant dále říká: *„Aby to běželo, tak to muselo být tak, že se pracovalo nejen na úrovni skupin, ale nakonec se ukázalo, že je potřeba určité věci koordinovat... Automatickou součástí se od začátku stala společná setkání, počínající rozsvíčkou, ranní komunitou a pak některé dovednosti věci, jako je třeba autogenní trénink a večerní kluby. To byla zkušenost Skálova, kdy pracoval s celou komunitou pacientů alkoholiků a ukázalo se, že to má smysl.“* Jeden ze současných pohledů na komunitu si lze ilustrovat s jiným participantem: *„Já pojmám komunitu jako základní vztahovou matici, ze které se skupiny rodí a zase se do ní vracejí. My to i takto v našich komunitách ritualizovali.“* Je třeba poznamenat, že vše, co se děje v komunitě, má sebezkušenostní charakter, ale pro rozsah práce se budeme dále věnovat pouze jednomu projevu komunitního dění, a to *Rannímu komunitnímu setkání*.

Původní vedoucí ranních komunitních setkání neměli dle přímého účastníka, jednoho z participantů, *„nějaký vnitřní vzorec a dělali to podle toho, když z nich někdo chtěl něco říct, tak to řekl ... Urban s Rubešem interpretovali a doptávali se. Když se někdo nějak choval, tak se třeba zeptali: „Jaké máte tedy přání? Proč si to tedy přejete?“ a pak interpretovali analytickým způsobem. Kdežto Skála měl takovou tendenci, říct: „Tak ty to chceš takhle? Tak si to zdůvodni a udělej si to.“* “ Ke koordinaci sloužilo ranní komunitní setkání, kde, jak říká další participant: *„Se čas čím dál tím víc věnoval nejenom organizačním otázkám, ale právě uvědomění si spodních proudů, které v komunitě*

táhnou. Tento tok se ukáže, když se zároveň objevuje téma ve více skupinách nebo naopak, když jdou skupiny do konfrontace a je snaha to v komunitě řešit anebo neřešit.“ Toto téma dále rozvíjí další participant, když říká že: „Komunitní nevědomí se může se uplatnit tam, kde se mu nechává prostor, protože to, o čem se někdy mluví jako o struktuře toho komunitního setkání, tak může kvůli přílišné strukturalizaci uzavřít potenciál nevědomých projevů. Také jde o trvání a naše komunity trvají jeden a půl hodiny. ... V průběhu pěti let jde tedy o ukotvení v plynulosti času, protože i ta komunita a to komunitní setkání se nějakým způsobem vyvíjí v průběhu výcviku. ... Komunitní prostor se zaplňuje takovým obsahem, který souvisí s individuální a skupinovou zralostí. Fázemi, kterými si skupina i jedinec prochází. ... Pak je možné od té struktury hodně upouštět. Lidé si ji najdou sami. Rodí se tam sny nebo se mluví o tom, co prostě lidé vědomě či nevědomě potřebují. Takže si myslím, že na začátku ta struktura neškodí, ale později je možné od ní docela úspěšně upouštět.“ Konkrétní řízení ranní komunity a na ní navázané přemýšlení o komunitním dění z role komunitního vedoucího lze ilustrovat na tomto výroku participanta: „Měli jsme to tak, že jsme se v tom střídali. Vždycky jeden z těch vedoucích komunity to rámoval, hlídal čas a tak. Jinak ale do toho mohli vstupovat všichni. Nebylo to tak, že ten vedoucí komunity to musí řídit nebo tam musí být více přítomný ... Někdy to tak vůbec nebylo. Někdy jsem neřekl ani slovo a někdo řekl víc... Nemůžete skupinovým vedoucím říct, že když tam sedí, ať mlčí, a nemůžete říct, když tam sedím jako komunitní vedoucí ať mluvím. ... Spíš abych tam držel ten rámeček toho prostoru a věděl, že tam jsem nějak zodpovědný za ten prostor. Taky jsme se to učili, a když byl nějaký problém v lektorském týmu, něco se dělo. Což se samozřejmě děje, protože to je takový paralelní proces. Tak to tam mohlo taky být, že tam někdo z těch lektorů najednou potřeboval víc vystupovat nebo nějak někoho hájit nebo něco podobného. To jsme se učili rozpoznávat, abychom tím nezahlcovali dynamiku frekventantů, a to pak samozřejmě byly předměty večerní reflexe.“

4.1.1.6. Téma Psychodynamická, hlubinně orientovaná psychoterapeutická identita

Do tématu psychoterapeutické identity vstoupíme skrze výpověď jednoho z participantů, který se nejprve ze šířky zamýšlí na fenoménem SUR: „Otázka je, jestli ten SUR vůbec patří do současného světa nebo jestli už ne. Jestli doted' nepřežíval v určité podobě nesené těmi komunitními vedoucími, kteří byli přímými žáky Dr. Skály, Dr. Urbana a Dr. Rubeše nebo jestli se musí přetransformovat v něco jiného tím, že se bude snažit vyrovnat, a to

on se už mnoho desítek let snaží transformovat, vyrovnat se a zařadit se mezi ty jiné směry, které vznikaly v úplně jiné atmosféře. To jsou totiž všechno západní koncepty svobodného světa, který se více soustředil na to profesní. Tady teda taky, ale tady to profesní v 70. a 80. letech znamenalo něco jiného než profesní někde v Anglii nebo v Americe. SUR je takový zvláštní produkt té doby. Když se ti pánové jeli učit psychoterapii do Lindau, tak tohle západní je nějak inspirovalo. A pak to dávali nějak dohromady v totalitním prostředí i na základě své profesní a osobní zkušenosti s oborem a vzniklo z toho něco trochu jiného. A pak to raději dělali po svém a vzniklo z toho zase něco trochu jiného. Pak jsme to po nich převzali a prolezli v devadesátých letech výcviky, které byly postavené na těch západních konceptech, a vzniklo z toho zase něco trochu jiného.“

Pro ilustraci psychoterapeutického stylu zakladatelů máme v rámci rozhovorů svědectví jednoho z participantů o rozdílnosti jejich intervencí, která je součástí kapitoly Ranní komunitní setkání, detailnější pojetí lze ilustrovat na příkladu Dr. Urbana, který, jak říká jeden z participantů: *„Měl analytický skupinový výcvik u dánského analytika Martensena Larsena v sebezkušnostní skupině, která se scházela po celý rok a v létě pak opakovaně na týdenním pobytu v Lindau. Ten jeho základní postoj a názor byl analytický, ale zároveň měl takovou tendenci a charakterový rys, že měl hodně ochranný a otcovský přístup. Nevyhýbal se tomu, co do toho Freud vložil. Sexuálně fantazijní myšlenky, pudy, sny, agrese, tomu se nevyhýbal. Nechal je tam a používal je, ale měl k tomu ještě vždycky připravenou možnost nějakého racionálního vysvětlení. Netrval na tom, že to musí být výhradně analyticky interpretované, takže bylo možné se s ním bavit i o racionálním zdůvodnění toho, co se děje. Sny ale například interpretoval vyloženě analytickým způsobem.“* Jeden z participantů na toto téma hovoří a rozšiřuje jej o kritickou vrstvu a je zajímavé, že ve své úvaze hovoří o jiném jménu výcvikového psychoterapeuta Dr. Urbana než předchozí participant: *„Když jsem byl frekventant (1972–1976), tak jsem o psychodynamickém směru neměl tenkrát ani ponětí, nikdo neměl. To se vařilo z vody. Naši praotcové byli samoukové, neměli žádné psychoterapeutické vzdělání. To přece bylo jasné od začátku. Až frekventanti první linie jsou ti, co mají psychoterapeutické vzdělání. A srovnává začátek SUR se začátkem psychoanalýzy. Freud neprošel psychoanalýzou. Jediný, kdo mluvil o nějakých psychoterapeutických zkušenostech, byl Urban z Lindau, kde se vyskytovala taková záhadná postava v jeho podání, kterou on pojmenoval Larsen Magnusen – dánský psychoterapeut. Já jsem nikdy nikoho takového nenašel. Jenom ve*

Švédsku existoval Larsen Magnusen, který tam v 80. letech zakládal metadonový program, a jinak nikdo z dánských kolegů o nějakém Larsenovi Magnusenovi jakživ neslyšel. Takže je to mytická figura, ale to je dobře, protože nějaké mýty v SUR taky hrajou roli, to je v pořádku.“ Dále se podržíme zamyšlení participanta z úvodu kapitoly, který dodává svoji osobní žitou zkušenost s vlastním vývojem psychotherapeutické identity, kterou je také zčásti možné stáhnout na celou generaci participantů: *„Když jste v 80. letech nechtěl být jenom nějaký vypatlaný psychiatr práškující plegmasin, tak ty možnosti rozvoje byly omezený. Byla možnost ilegálního nebo poloilegálního individuálního psychoanalytického vzdělávání nebo skupinového výcviku SUR. Psychoanalýzu jsem absolvoval mnoho let a pak mi přišlo, že k tomu ten rozměr sociálně skupinový by byl fajn a SUR byl jediný, co bylo. Ono jako nebyl moc na výběr (smích). Prodělal jsem individuální sebezkušenost v psychoanalýze, to byly takové dřevní doby, kdy se to dělalo před prací v šest hodin, protože tím se nemohl nikdo živit... Já jsem si odbyl několik let nějakého sebezpytování se a nepřišlo mi, že to je něco, čemu bych se chtěl věnovat. Já jsem nikdy neměl představu, že mojí hlavní náplní práce bude psychotherapie, ale je pravda, že jsem tam byl i v nějaké teorii a supervizi, a když tady byla po revoluci ta skupinová psychoanalýza, tak tam jsem to taky nějak absolvoval. No a potom na konci devadesátých let integrativní supervizní výcvik, kterému jsem zůstal věrný, ostatně jako celé supervizní profesi.“* A dále tento participant dodává a více specifikuje svůj vlastní postoj k psychotherapeutické identitě, kterou v nultých letech přijal institut SUR: *„Já se k psychodynamické, hlubinně orientované psychoterapii nijak nehlásím. Ale chápu to, protože tady taky nic jiného nebylo. Všichni trošku prolezli individuálními psychoanalýzami, takže tento duch v tom nějak je. Někdo ho má víc a někdo míň. Pak si ale myslím, že když se otevřely ty brány, tak tady všichni ti starší psychotherapeuti procházeli různými pilotními výcviky. Od rogeriánu po bodytherapie a nevím co všechno. Posbírali různé věci do kapsy. Té základní představě, že člověk má nějaké nevědomí, je dobré vidět nějaké souvislosti s historií a ta že se otiskuje, tak této představě zůstali věrní. Mě to ale přišlo, že bych to spíš nazval jako psychodynamicky integrativně orientovaný přístup. My jsme v našich výcvicích měli lektory, kteří měli absolvovaný SUR. Byli ale k tomu ještě vycvičení od artemuzikodramaterapeutických, rogeriánských, satirovských, psychoanalytických, jungiánských, systemických, gestaltických, transakčně analytických a nevím teď jakých dalších směrů. Když šli do*

jiného výcviku, museli nahlédnout na svou předchozí sebezkušenost, prožít si a následně integrovat novou sebezkušenost. To mě přišlo a přijde unikátní. To žádný jiný specifický směr nemá a zároveň integrativní výcvik nemá hloubku těchto jednotlivých směrů. Takže tato bohatost je v SUR pro mne zásadní. Zároveň jsme nenarazili na to, že by to byl problém. Ta bohatost toho pohledu a taková nadúroveň, tak asi to není o KBT, ale ty směry z té dynamické líhně by se pod to velmi dobře vešly. Pod tu střechu toho směru, aspoň co já jsem si zažil, a to se mi moc líbilo.“ Další participant k tomuto tématu dodává: „V tom označení toho směru psychodynamický a hlubinný tak je mnoho, mnoho, mnoho nejednoznačností. Co to vlastně je, když se to řeklo a když se to řekne. Co to je dneska na rozdíl od toho, když se to řeklo před 30 lety. Co se tím vlastně rozumí a co se tím rozumělo tehdy. Když se třeba před 30 lety řeklo dynamická psychoterapie, ještě se nepoužívalo psychodynamická, tak to znamenalo úplně něco jiného než dneska.“

S tímto participantem se zastavme u institucionálního identitárního rozhodnutí institutu v nultých letech: *„Bylo to na jednom tzv. SURfování, což bylo každoroční setkání, kdy jsme byli vyzvaní Evropskou psychoterapeutickou asociací, jestli se chceme přihlásit a kam se chceme přihlásit. Jestli do škatulky integrované anebo do škatulky psychodynamické. Tehdy o tom byla docela velká diskuse a velké shromáždění SUR tehdy rozhodlo bohudíky, že jsme psychodynamická orientace. Pořád tam ale ještě zněly kořeny toho dynamického, tak jak se mu dříve rozumělo.“* V nultých letech se založením institutu SUR vznikl teoretický a supervizní modul. Ke vzniku teoretického modelu, který byl, jak se ukáže v následujícím textu, klíčový k ukotvení psychodynamické hlubinně orientované identity, uvedu část rozhovoru včetně otázek s participantem, který v roli vedoucího teoretického vzdělávání formuloval teorii, která se do roku 2019 v SUR vyučovala: *„Teoretický modul se tvořil velmi těžce, protože ten SUR, který byl jenom sebezkušenostní výcvik, tak ten byl vlastně ateoretický. Nebyla tam žádná teorie. To se tak jen říkalo, že to je hlubinná a dynamická psychoterapie, ale nikdo vlastně neřekl, co to vlastně je. (ticho) Co to znamená ta hlubinná? Někteří říkali Freud. Někteří říkali to je Freud a Jung. Někteří do toho dokonce přizvali Adlera a někteří do toho přizvali i existencialisty. A co je to ta dynamická? Prostě myslím, že teoretická kultura v SUR byla velmi nízká a vzhledem k tomu, že se vytvářely instituty jiných teoretických škol a směrů, které přicházely ze zahraničí, tak bylo zapotřebí s tím něco prostě dělat. Nezůstat vyset ve vzduchu. Ten první pokus se moc nepovedl. Já jsem celou dobu tu školu vedl. Pět cyklů,*

to je asi dvacet let. Měl jsem v tom velmi malou podporu ze zbytku správní rady. Prostě to jako něco muselo být. Tak to jako vymysli. Tak to jako nějak dělej, ale hlavní je ta sebezkušenost. To dlouho, dlouho v SUR setrvalo, a než vůbec vznikl ten model toho psychodynamického obsahu, tak to se vyvíjelo běh po běhu a ne vždy za úplného porozumění ostatních členů SUR. Co to tam vlastně je? Co to tam vlastně vzniká? A až čtvrtá škola okolo roku 2013 začala mít zřetelný profil a teprve pátá škola už byla pevně psychodynamická. To, co běží teď, co vedou kolegové, to už jde jasně po psychodynamické linii. SUR je zřetelně psychodynamický poměrně krátkou dobu.“ Následuje reakce výzkumníka: *„Já si vlastně říkám, jestli se teprve tam vlastně vědomě rodila ta psychodynamická, hlubinně orientovaná identita. Právě v rámci teorie. Představuji si to jako takové probouzení ze snu. Reakce participanta: „Rozhodně.“* A reakce výzkumníka: *„Ten teoretický blok mohl mít teprve ambici na to, co jsme tady měli na začátku rozhovoru, že nevíme přesně, co je to ten SUR. Že se to děje a má to nějaký do určité míry zděděný rámeček pro sebezkušenostní část a ten teoretický blok se mi teď nějak zdá, že odpovídá na tu neurčitost.“* Reakce participanta: *„To je pravda, protože ta škola a jak se to nejprve jmenovalo školička, tak tam chodili lidé z různých komunit SUR. Pro mne bylo velmi zajímavé si v roli vedoucího školy takto dávat dohromady své poznatky o SUR, které jsem pak využíval v dalším směřování školy. Někteří frekventanti byli velmi udiveni, co to ten SUR vlastně je, když začali studovat teorii. Nikdo jim to do té doby neřekl.“*

Závěr kapitoly o psychoterapeutické identitě ukončíme shrnujícím komentářem jednoho z participantů, ve kterém se z části ukazuje rovina, kterou kritizuje předchozí participant: *„Myslím, že to umění SUR spočívá v tom řekněme mít v práci s jedincem a skupinou základní hlubinné a dynamické principy na zřeteli. Myslet na ně, respektovat je a provázet člověka na cestě všemi těmito tematickými oblastmi v základní podobě. Zažít je na vlastní kůži. ... Když řeknu hlubinné, tak tím myslím směry, které berou v úvahu a pracují s těmi hlavní směry toho, čemu říkáme hlubinná psychologie. To je to, co začíná Freudem, řekněme id, ego, superego, nevědomí. Adlerem tedy, že jsou i jiné motivy našeho jednání než sexualita. Touha po moci a problém agresivity, kompenzace méněcennosti. Jung a jeho spirituální dimenze, o které si Freud myslí, že je projevem kompenzace a patologie, až po ty aspoň pro mě novější psychoanalytické směry, (smích) ale taky ne úplně nové. Ale i odnože, řekněme Franklova logoterapie či Yalomova existenciální psychodynamická psychoterapie, kde jde o smysl života, čili nejenom ta spiritualita jako taková, ale*

promítnutí do konkrétních otázek zkušenosti života. Fromm. Čili to další, co na to navazuje v jednotlivých proudech bez konce k dnešku. Tak to je ta hlubinná psychologie. Dynamická já vnímám v tom, co je jedinečné pro tu skupinu, že tam je ta dynamika vztahů. Řeknu skupinová dynamika, kdy tam ožívá vztah k matce, vztah k otci, sourozenecké vztahy. Celá ta problematika konstelace narození, transgeneračních přenosů, tak toto všechno je skupinová dynamika, sociální dynamika.“ A své myšlenky ukončuje výpovědí, která lze propojit s tezí prvního participanta z úvodu kapitoly, ve které rozšiřuje psychodynamický pohled o integrativní nakročení: „Je taková základní podoba psychoterapeutické sebezkušenosti, která postačí k tomu, aby člověk sebe do psychoterapeutických a jiných psychosociálních situací vnesl. Lze na ni navázat a je vhodné na tuto zkušenost navázat a dále ji prohloubit a specifikovat. Je to takový solidní základ, ze kterého lze potom dojít k dalším specifikacím, ať už je to gestalt, jungiánství, psychoanalýza, body a arteterapie, existenciální či rodinná terapie.“ Poukazem na psychoterapeutickou sebezkušenost však pravděpodobně participant hovoří o stavu SUR před ukotvením teoretického vzdělání v psychodynamické, hlubinně orientované teorii psychoterapie a lze se tak domnívat, že ona specifická a prohloubená není po ustavení této identity jenom postačující. Přesto nelze rozporovat participantovi slova, že onen solidní základ, ze kterého je možné dojít k další specifikacím, je jednou z částí psychoterapeutické identity SUR, na které se shoduje většina participantů.

4.1.7. Téma Duch doby – podtéma Život v pravdě a přátelství

Závěrem bych ještě upozornil na dva fenomény, které se v rozhovorech vyskytují a byly by součástí tématu *Duch doby*. Pro žitou zkušenost participantů jsou natolik signifikantní, že není možné je nezmínit. V rámci struktury výsledků jsou záměrně umístěné po kapitole psychoterapeutické identity/směru, neboť doplňují jiným způsobem chápání identity v SUR a souvisejí spíše s termínem *hnutí* (Kalina, 2001). Prvním je *život v pravdě*. Do tohoto tématu vstoupíme skrze svědectví jednoho z participantů: „*Já jsem za totáče pracoval v takovém psychiatrickém výzkumáku a tam byl velký tlak na to být loajální a vstoupit do strany, aby mohl člověk dělat kariéru. Myslím si, že ten SUR mi pomohl se udržet, nespadnout do toho. A v čem? Právě v tom žít v pravdě, (smích) že to stojí za to, (smích) když jsi dostal přes čumák, tak že jsem byl schopný odolávat těmhle figurám i s rizikem, že půjdu někam. ... No myslím, že i v tom procesu psychoterapeutickým a tím, jak to bylo vedené. Že člověk nějak reflektuje svoje motivace (ticho) a samozřejmě ten*

*étos toho disidentství. ... Bylo to sice psychoterapeutické, ale takhle já jsem to nikdy nevnímal úplně primárně, i když samozřejmě to i je psychoterapeutický výcvik, ale především to je pro nějaký osobnostní růst, rozvoj a nějakou sebereflexi a právě nějakou pravdivost svého života. ... Myslím si, že to přineslo nějakou hodnotu a kvalitu nějaké humanity. Někaké proaktivity. Někaké chuti měnit ten svět, třeba být blbej. Někaké kultury žítí v pravdě.“ Další participant tento náhled z doby 70. a 80. let potvrzuje a do určité míry shrnuje tímto způsobem: „Myslím, že pro nás pro všechny to hodně znamenalo i ve smyslu řekněme výchovy k nějaké životní pravdivosti ... osobní statečnosti a otevřenosti života v pravdě.“ V rámci tohoto výroku je také zajímavé si uvědomit návazné konotace, které s sebou nese slovo výchova. Dalším fenoménem je přátelství, v jehož rámci bychom mohli vnímat i participanty zmíněné sousloví *ostrov pozitivní deviace*. Do tématu vstupme s nejstarším participantem: „Já to nevnímám úplně jako psychoterapeutický výcvik. Samozřejmě že vnímám tu organizaci a její smysl, ale ono když to začalo a začali jsme jako první žáci. Tak jsme sice chodili jako klienti k doktorům Skálovi, Urbanovi a Rubešovi. Tak se to vytvořilo. Ale byla to spíš taková skupina. Společnost lidí, kteří měli svoje životní téma, náplň. Takže jsem vnímal, že jsem členem nějaké takové, nechci říct, ale řeknu trošku extra společnosti, která má svoje vnitřní pravidla, vztahy, způsoby. Cítil jsem se trošku extravagantně.“ (smích) Další participantka, která do SUR vstoupila o deset let později, hovoří o tématu tímto způsobem: „To byla právě ta pozitivní deviace, tam to bylo prostě úžasné. Jako když si představíte nějakou komunitu sprátelených lidí, kteří se mají rádi a kteří spolu zůstali a s některými lidmi je to trošku někde téměř jako rodina. ... Já mám SUR jako takou sprátelenou organizaci srdečního založení.“ A další participant dodává další vrstvu a pohled na toto téma: „Vybavuje se mi ta zvláštní a intenzivní atmosféra, kterou SUR měl zvláště do roku 89, kdy to byl podle mě takový paralelní svět. I v té péči o duševní zdraví, ale i jinak. Pak z toho vznikala taková různá přátelství, pak ty tábory. To bylo to následné společenství, to nebyl úplně týž výcvik, ale to společenství těch lidí, které SUR vytvářel, to mě přišlo hodně silný a důležitý. ... Já si myslím, že to, o čem mluvím, je i můj pohled zevnitř těch společenství, která jsem zažil ve skautingu a SUR, že hovořím o nějakém duchu toho společenství, které má nějaké sdílené hodnoty a to ty lidi dává dohromady, protože chtějí pracovat na sobě a že možná bych tak řekl, ale to zní naivně. Možná jsou připraveni pomáhat, aby byl svět lepší. ... Musím tedy říct, že tam vzniká zvláštní vazba v té skupině. S tou mojí skupinou jsme se sešli po*

pěti nebo po deseti letech ... a byla to hrozná sranda. Moc jsme si to užili a rovnou to šlo k nějaké blízkosti. Pak jsme se rozešli a zase jsme se nemuseli dlouho vidět. ... Je to nějaké silné pouto, protože tam člověk sobě a ostatním říká věci, které jinak nesdílí. Je to zvláštní intimita, která tam z podstaty je, a já nemůžu říct, že je falešná, i když je samozřejmě v něčem arteficiální, ale ne zcela. Závěrem dodejme pohled na téma přátelství jednoho ze zakladatelů SUR, jak o něm svědčí jeden z participantů: „Jednou doktor Urban odpověděl na otázku, jak vlastně celý ten výcvik může vyznít a co je znamením či průvodním znakem, že vztah mezi frekventanty a terapeuty probíhá účinně a zdravě. Urban pověděl, že samozřejmě jsou chvíle, kdy ten vztah během výcviku může být složitý a napjatý. Podroben zkouškám, ale když člověk vytrvá, tak to vede ke vztahu, který nakonec vyústí do něčeho, co se dá charakterizovat jako přátelský vztah se vzájemným respektem.“

4.2. Diskuse

V rámci diskuse budeme nejprve hovořit o *formátu SUR s podtématy jedinec, skupina, komunita* a následně o tématu *duch doby s podtématy život v pravdě a přátelství*. Obě témata budou provázána tématem psychodynamická, hlubinně orientovaná identita SUR.

4.2.1. Formát SUR z pohledu psychodynamické hlubinně orientované perspektivy

V kapitole výsledky hovoří participantí o vztahu komunity a skupiny, přičemž o komunitě hovoří jako o společnosti/kmeni a o skupině jako o rodině/rodu. Ve studii Výkladové možnosti komunitně-skupinové psychoterapie toto pojetí Růžička (2011) potvrzuje a rozvíjí, říká že: „Lidský rod odedávna vytváří dva odlišné typy společenství. Jedním je rodové uspořádání, druhým kmen. Rodinné svazy a společnosti se významně liší od společenství kmenových... Skupina má základní vlastnosti rodové pospolitosti, komunita zase obsahuje rysy uspořádání i hodnot, vztahových forem i chování, které jsou typické pro společenství kmenová.“ Dále Růžička rozvíjí myšlenku o vzájemné provázanosti: „Komunitně-skupinová terapie však také ukazuje na některé elementární možnosti soužití a spolupráce obou struktur a v praxi ustavuje meze, které je od sebe oddělují. Na celém systému pak můžeme studovat některé psychologické a kulturně-spoolečenské vlastnosti, které jim vládnu, pohyb i vlastnosti vzájemných vztahů, důležitý je zejména jejich vývoj, podoba i jejich smysl.“ (Růžička, 2011, str. 95.) Ilustrace těchto fenoménů autor

ukazuje na následujících výrocih. „Zatímco ve skupině fungují vztahy typu „Mám tě rád/a“ „Rozumím ti“ „Cítím s tebou“ „Jsi náš/e“ „Vždycky se můžeš vrátit“ „Jsi zde doma“, v komunitě platí: „Jsi dobrej“ „Už jsi jako ostatní“ „Tvoje místo je zde“ „Patříš mezi nás“ „Snaž se ještě více“ „Musíš se zdokonalovat“ „Jakmile odejdeš, přestáváš být jedním z nás“ (Růžička, 2011, str. 95). Ve své dizertační práci k tomuto fenoménu dodává Zlámaný (2013, str. 166): „Komunita reprezentuje ve výcviku spíše princip reality a skupina je prostorem pro dozrávání. Skupinovou práci je možné asociovat s přívlastky jako „doplňující“, „uvolňující“, „otevřující“, „saturující“ a „astenizující“. Komunitní práce asociují s pocity na opačném pólu spektra prožívání, které by se dalo označit jako „posilující“, „stenizující“, „konfrontující“ a „trénující“. Předložená vztahovost mezi komunitou a skupinou je však z pohledu participantů jen jednou z možných fází vztahu skupiny a komunity, neboť jak říká jeden z participantů úvodní fáze: „*Ta komunita je úvodním zdrojem a základní vztahovou maticí, ze kterého se skupiny rodí a zase do ní vracejí ... jde o ukotvení v plynulosti čase, protože ta komunita ... se nějakým způsobem vyvíjí v průběhu výcviku.*“ Je možné také použít kritiku participantů skrze parafrázi jednoho z nich, „*že by se to příliš zasadilo do toho rodinného kontextu*“ – že by se to příliš zasadilo do toho klanového a kmenového kontextu. V tomto smyslu je téma formátu SUR a jeho dějinnosti v žité zkušenosti participantů neseno na následném ilustrativním výroku participanta: „*Na tázání a dohledávání toho, kde jsou jako ty styčné body mezi ... rozměrem skupinovým a komunitním.*“ V uvedené odborné literatuře se vyjadřuje didaktická jistota. V žité zkušenosti participantů není naopak vyjádřena nejistota, ale prostor pro nemodifikované projekce frekventantů a v širším slova smyslu i otisk *ducha doby*. Participantí vyjadřují drobnou skepsi k přímému označení skupina-rodina, komunita-rod.

V následující diskusi se zaměříme na klíčové riziko, které plyne ze spojení skupinového a komunitního fenoménu. Předkládá jej Zlámaný (2013, str. 174), hovoří o dvou protichůdných očekáváních vycházejících z pobývání ve skupině a komunitě. Pro frekventanta může být náročné se vyrovnat s intenzivními a rozdílnými nároky těchto dvou proudů, jejichž protichůdný nárok a očekávání může vést k riziku osobní dezintegrace. V následující diskusi rozšíříme toto riziko na celý první manuál varhan, tedy i *role skupinového a komunitního vedoucího*. Po propátrání prvního manuálu

rozšíříme riziko dezintegrace i na skupinovou a komunitní rovinu manuálu druhého a třetího.

Pokud bychom dali stranou vypořádání se s rizikem skrze výrazné utlumení komunitního či skupinového fenoménu, mohla by být jedna z odpovědí na snížení rizika důsledné psychodynamické pochopení celého pole komunitně-skupinové situace. V první řadě odehrávaných přenosových a protipřenosových fenoménů skrze první manuál varhan – *Role jednotlivce* a z těchto rolí vyplývající odpovědnosti. V druhé řadě pak pojmenování skupinových a komunitních nevědomých sil znějících v druhém a třetím manuálu varhan a do nich zasazené role jednotlivce. V tomto smyslu povedeme diskusi s psychoanalyticky orientovaným náhledem na *formát SUR* Poněšického, který hovoří o skupinové situaci ve vztahu frekventanta a skupinových vedoucích:

„Širší záběr zkušenosti poskytuje vedení každé skupiny žensko-mužským párem. Zde nastává větší pravděpodobnost korektivní emoční zkušenosti jak s matkou, tak s otcem, resp. dětských zážitků s dospělými obojího pohlaví. A nejen to – jde i o opakování či reagování na vztah mezi rodiči ... Z hlediska skupinové dynamiky se zde naskýtá možnost rodiče rozštěpit jak na úrovni borderline, ... tak i na oidipovské úrovni... Zde je nutno rozšířit terapeutický koncept abstinence a neutrality o možnost spoluagování se vztahem mezi terapeuty. Z hlediska terapeuta to znamená: nejen já sám, nýbrž náš vztah reaguje na určitého pacienta či na celou skupinu. A to dále znamená: nejen já sám musím poskytovat svým neagováním a hlubším porozuměním jednotlivým pacientům i celé skupině prostor pro vývoj, tento prostor vytváří i náš společný vztah. Ten je tudíž nejenom kontejnerem (Bion, 1961), nýbrž zároveň i vzorem... Podobně jako v rodině do sebe vpouští členy skupiny a zároveň si i uchovává i svou privilegovanost – a to je opět něco navíc, co takové duální vedení skupiny poskytuje. To zvyšuje náročnost skupinové práce jak ze strany terapeutů, kteří musejí neustále svůj vztah reflektovat, tak i frekventantů, což posiluje jejich jáské funkce, zvláště s ohledem na ambivalenci a pluralitu. Musí se totiž smířit nejenom s tím, že se dělí o přízeň a zájem terapeuta s ostatními, nýbrž že je mu nejbližší jeho partner, že se nedozví, co si o něm oba rodiče vyprávějí.“ (Poněšický 2011, str. 28.)

A k této rovině si přidáme Poněšického náhled na vztah role skupinového a komunitního vedoucího:

„Vedoucí komunity, zkušený supervizor, který se může coby pozorovatel či koterapeut střídavě zúčastňovat skupinových sezení všech skupin a v době mezi nimi i na konci dne probírá jejich průběhy s lektory. Problém se může stát podobně jako ve skupinách rozštěpením přenosů, zvláště je-li komunitní i skupinový vedoucí vnímán jako nositel mocného superega... Za předpokladu zralých lektorů převažují výhody přímé supervize: větší transparence, vyhnutí se jednostrannosti, v extrémním případě hraní si na vlastním písečku. Terapeut (skupinový vedoucí) se zodpovídá ze své terapeutické aktivity nejen svému kolegovi, nýbrž i supervizorovi (komunitnímu vedoucímu), což vede jednak k zodpovědnějšímu chování a větší objektivitě, jednak ke zvědavosti ohledně výměny názorů, k tomu, co zůstalo nepovšimnuto, obecně dochází k učení. Svým způsobem jsou tak i lektoři zároveň v roli rodičů, zároveň v roli žáků (dětí), což jim umožňuje lepší vcítění do členů skupiny: mohou tím lépe pracovat jak na komplementárním, tak i na konkordantním protipřenosu (zažít se na obou pólech zvnitřnělého vztahu klienta, jak externalizaci, resp. roli vztahové osoby, tak i vcítění se do emoční situace klienta).“ (Poněšický, 2011, str. 28.)

Prizmatem příspěvku Poněšického by tedy mohlo být riziko, které přináší Zlámaný, vnímáno jako důsledek štěpení přenosových a protipřenosových fenoménů, a to projikovaných nejen mezi jednotlivci a jejich rolemi, ale i skupinami v rámci komunitního prostoru. V rozšířeném smyslu mezi komunitami pod střešou SUR, ale i směrem k vnějšímu světu a obráceně. Odpovědností skupinových a komunitních vedoucích by pak v tomto smyslu byla péče o celé skupinové a komunitní pole, aby docházelo k čitelným přenosovým a protipřenosovým fenoménům. Skupinový vedoucí je oproti frekventantovi ve skupině a komunitě instalován v páru, a jak říká jeden z participantů: „*Dnes by v SUR asi nikoho nenapadlo vést skupinu sám.*“ Pokud bychom Poněšického myšlenky o této vztahovosti v rámci skupiny přesunuli do roviny vedení komunity a jejího párového obsazení a opřeli se o žité zkušenost participantů, kteří hovoří z pozice role komunitního vedoucího, zjistili bychom, že v této otázce není konsenzus. Jak vyplývá z výsledků, je známo vedení jednak v páru, ale i v jednotlivci či tříčlenném seskupení. V párovém vedení lze předpokládat podobnou dynamiku, kterou popisuje Poněšický, a je otázka, proč se tedy neustálily i ve vedení komunit dvojice tak, že by dnes nikoho v SUR nenapadlo vést komunitu sám. Jeden z možných argumentů lze nalézt ve výroku participanta: „*Že by se to příliš zasadilo do rodinného kontextu.*“ V tomto smyslu

totiž není komunita rod, ale společnost, která vzpomeneme-li si například na uspořádání státu, je reprezentována jednotlivcem či kolektivním orgánem. Z tohoto pohledu pak může být dvojice naopak zavádějící a jednotlivec či trojice zřejmější nebo minimálně akceptovatelná.

Nyní rozšíříme psychoanalytický náhled Poněšického o jungiánskou ontogenezi a archetypovou teorii. Nejprve se na téma zaměříme v rámci rodinné metafory. Role skupinových vedoucích v rámci projekcí by byla představitelem rodičovského archetypu, kterého součástí je mateřský a otcovský archetyp. Role frekventanta by pak byla v rámci regresivní dynamiky ztotožněná s archetypem dítěte. Jak poznamenává Müller (2006, str. 360): „dítě nezakouší své rodiče jen v jejich osobní existenci, ale zároveň v jejich archetypových praformách jako Velkou matku a Velkého otce“ v rámci role skupinového vedoucího jsou pak „archetypy rodičů, dítěte a rodiny prožívány nově, nyní pod obráceným znaménkem. Z dětí se stali dospělí a rodiče, zapletení do stejného archetypového pole úkolů a vztahového dění jako kdysi jejich rodiče.“ (Müller, 2006, str.361.) Zmíněné vztahové dění pak ve své práci rozpracovávají v rámci metafory sociálního porodu (Chvála-Trapková, 2004,) chápou jej: „Jako oscilaci dítěte na základě svých vývojových potřeb mezi matkou a otcem, kteří reprezentují jingový a jangový princip. ... Dvou odlišných a nepostradatelných jazykových modalit, mužské a ženské.“ V tomto momentě by pak bylo možné podstoupit od rodinné metafory a uvažovat o skupinové dvojici nejen jako rodičovském páru, ale i jako reprezentaci „animy, která představuje archetypovou ženskou postavu v nevědomí muže a anima, který představuje archetypovou mužskou postavu v nevědomí ženy.“ (Müller, 2006, str. 22) V rámci jungiánské ontogeneze bychom pak mohli uvažovat o roli a vztahu skupinových vedoucích jako o reprezentaci vrcholné fáze jungiánské první poloviny života neboli středu života a nakročení k životnímu obratu a k oblouku druhé poloviny života.

V další části bychom stále rozšiřovali Poněšického příspěvek o jungiánský vhled na roli komunitního vedoucího, který jak říká jeden z participantů: „*Je archetypální figura, to je mana personlichkeit, muž s manou, jak říká Jung.*“ Je třeba si uvědomit, že komunitní vedoucí není zatížen obráceným archetypovým polem rodič – dítě jako skupinový vedoucí. Tímto faktem má zásadní volnost pohybu komunitou. Role komunitního vedoucího může být personifikována s archetypem moudrého starce či stařeny, krále či

královny, jejichž částí a v jistém smyslu pokračováním je i respondentem zmíněný archetyp mana personlichkeit neboli psychopompos, kterého Jung mimo jiné postavy ve společnosti spojuje s rolí psychoterapeutů. „Jsou mosty mezi vědomím a nevědomím, ukazují, vedou a někdy také nutí k cestě do nitra, k vlastní duši, k nevědomí. U postav psychopompose však jde často rovněž o personifikaci bytostného Já.“ (Müller, 2006, str. 326.) Ten by ale také mohl být personifikován s rolí supervizora komunity a tato role by mohla být také personifikována s archetypem mága, „u něhož hraje rozhodující roli dialogický vztah mezi vědomím a nevědomím a práce v imaginárním prostoru.“ (Müller, 2006, str.193.). Jak poznamenává tento autor ke zmíněným archetypům v druhé polovině života: „Existují rozmanité vztahy mezi postavami a jejich vzájemná archetypová personifikace. (Müller, 2006, str.30.) Jde opět o určitou nejasnost, která se pojí s rolí komunitního vedoucího a prostupuje výsledky i diskusemi. Na tento fenomén se pokusíme nahlédnout skrze usazení role komunitního vedoucího do jungiánské ontogeneze. Pokud by skupinový vedoucí reprezentoval vrcholnou fázi první poloviny života, tak by komunitní vedoucí reprezentoval oblouk druhé poloviny života, jehož cílem je dle Junga individuace bytostného Já a její vrcholná forma znázorněná v alchymistické představě posvátné svatby, ve které se sjednotí všechny protiklady. Tedy i mužský a ženský princip a jejich anima a animus. Z této perspektivy je pak také pochopitelné obsazení role komunitního vedoucího individuem směřujícím k bytostnému Já, nelze však tvrdit, že stejným zráním nemůže procházet i individuum v rámci zralého páru či zralé „svaté“ trojice. Použil-li jsem nyní slovo zralost, je možné jej chápat jako ekvivalent posvátné svatby, ostatně Poněšický ve výše uvedené citaci používá sousloví *zralý lektor*.

Veďme diskusi v jungiánském duchu dále a ptejme se po vztahu skupiny a komunity: „Použiji-li schematické dělení, např. dle jing a jang teorie (Chvála, Trapková,2008), pak komunitní práci najdeme na jingovém (mužském) pólu. Z hlediska mužsko-ženské polaritě můžeme označit skupinovou práci za jangový (ženský) princip. V symbolické řeči analytické psychologie C. G. Junga (1996) by se komunita dala označit pro svůj formativní vliv za otcovský princip. Oproti tomu práce se skupinou pro svůj důraz na akceptaci a sdílení za mateřský princip.“ (Zlámaný, 2013, str.167.) Autor zde předkládá pouze fázi vztahu mužského a ženského principu první poloviny života bez perspektivy jeho druhé poloviny, respektive zcela opomíjí princip anima a animus, tedy že v každém muži je nevědomý ženský princip a v každé ženě nevědomý mužský princip, který si

v rámci individuace zvědomuje. V tomto světle lze pak zásadně argumentovat, že riziko Zlámaného, které zde po celou dobu diskutujeme v rámci uchopení systému SUR, aby nedocházelo ke zmatení díky štěpení přenosových sil, se eliminuje až v druhé polovině výcviku, avšak za stejných podmínek rolí, nikoliv jejich směnou, tedy násobným zmatením štěpení.

Mohli bychom namítnout, že cíl posvátné svatby není v lidských silách, ale jak říká jeden z participantů: *„Být vedoucím komunity je třetí stupeň výcviku, kdy se to člověk učí.“* A v tomto smyslu by šlo říci, že i role skupinového vedoucího se učí a učí se i role frekventanta. Jak říká jeden z dlouholetých skupinových vedoucích SUR: *„Základním předpokladem pro to být dost dobrým psychoterapeutem je být v rámci sebezkušenostního výcviku dost dobrým pacientem.“* Zakořeněný pojem dost dobrý odkazující k dost dobré matce (Winnicott, 2018) dává určité vodítko k přemýšlení se nad Zlámaného dilematem. Tento výrok lze doplnit výrokem participanta: *„Každá role má svůj scénář, svoje hranice... Vedoucí komunity vede komunitu. Nevede skupinu... Vedoucí skupiny vedou skupinu, nevedou komunitu. Frekventanti jsou frekventanti, nevedou skupinu.“* Dost dobrý růst tak probíhá v dost dobrém scénáři, který je dost dobře ohraničen. Překračování hranic a scénáře a z nich vyplývajícího štěpení přenosových fenoménů by šlo ilustrovat na praxi samořídících skupin, které se v určitých odnožích SUR aplikují v druhé polovině sebezkušenostní části výcviku, v níž přebírají frekventanti vedení své vlastní skupiny a pod intervizi dosavadních skupinových vedoucích. Jeden z participantů reaguje na tuto praxi těmito expresivními slovy: *„Samořídící skupiny mi přišly úplně bláznivé, protože to je matoucí. Je to nějaký proces, dynamika. Nikdy jsem nepochopil smysl té věci. Nikdy nás to nenapadlo a vždycky nám to připadalo velmi bizarní. Přece ti frekventanti jestli chtějí, tak můžou mít profesně skupiny, ale tady jsou frekventanty. Je to zmatení rolí. Vůbec nevím, v čem je ten smysl, že si vyzkoušejí, jaké je to být tím lektorem? Ale to by si měli vyzkoušet někde jinde pod supervizi. Ne tady, kde jsou zatížení vazbami. Je to najednou nějaký nárok, že mají vystoupit z role frekventanta, který si může a musí mnohé dovolit, co si v roli autority dovolit nelze. Mají mít najednou úplně jinou zodpovědnost. Přijde mi to, jako kdybyste najednou řekl malému klukovi, že má řídit auto, ale to má řídit, až když mu je osmnáct. Tady je to osmnáct, až když skončí tu sebezkušenostní část.“*

V rámci této diskuse je klíčový pojem štěpení přenosových a protipřenosových sil v komunitním prostoru. V závěru diskuse se nad tímto tématem zamysleme a usadíme si

jej do teoretického rámce. Tento pojem byl „léta chápán po vydání Freudova článku o analytické technice (1925/1912) jako jednostranná záležitost týkající se pouze pacienta.“ (OPD-2, 2013, str. 62). Pro výslednou argumentaci použijeme současné pojetí přenosového fenoménu. „Do každé situace přispívají pacient a psychoterapeut ve smyslu „interakční symetrie“ a vždy se aktivuje podíl obou na vytváření přenosu. ... Současná zkušenost a chování v interpersonálních situacích zahrnuje koncept (re)inscenování (znovuvedení na scénu) ... vzniká jako takové chování ve vztahu mezi pacientem a psychoterapeutem, jež vníká jako odpověď na konflikty a fantazie, které se v obou účastnících probouzejí během psychoterapeutického procesu. Tyto způsoby chování neodkazují pouze na souhru přenosu a protipřenosu, ale prostřednictvím paměti také k myšlenkám, fantaziím a interpersonálním zkušenostem z minulosti.“ (OPD-2, 2013, str.63.) Spolu s jungiány bychom doplnili, že odkazují také k archetypům a kolektivnímu (ne)vědomí.

Jak dále tvrdí pracovní skupina OPD-2 (2013, str. 36) „(re)inscenování nezahrnuje pouze přenosový jev, ale také scénické provedení přenosu v aktuálním vztahu, který nemůže být jednostranný.“ Riziko Zlámaného je nesené principem internalizace konfliktu, který není od jedince externalizován do skupinového a komunitního prostoru. Ve výsledcích je prezentovaný opak v pozitivní tvůrčí externalizaci, slovy jednoho z participantů: „Probíhá tam také adaptivní spirála v Yalomově smyslu. Jde o určitý experiment, kdy korektivní a emparativní zkušenost získanou ve skupině uplatňuje frekventant v komunitě.“ Dále by se v odborné literatuře šlo opřít o metodu „Cyklického malaadaptivního vzorce – CMP“ (Strupp a Binder, 1993). Tento model vychází z neurotického opakování dětských konfliktů, jejichž vliv je určující ve vzniku jádrového konfliktu. Ve shodě s interpersonálním porozuměním přenosu je úkolem terapeutické práce se zaměřit na to, co se děje ve vztahu mezi pacientem a terapeutem... Popisuje očekávání a myšlenky, jež oba do situace přinášejí, reakce, které tím způsobují u druhé osoby, a to, jak tyto odpovědi, týkající se vlastní osoby a druhých, utvářejí a potvrzují jejich postoje. Cyklický malaadaptivní vzorec je tedy definován jako opakující se sled interpersonálních událostí propojených v zpětnovazební smyčce, malaadaptivní smyčce.“ (OPD-2, 2013, str.65), pro které je v rámci formátu SUR prostor nejenom ve skupinovém a komunitním dění, ale i v pohybu mezi těmito dvěma fenomény.

V tuto chvíli je diskuse připravena na vznesení dalšího slabého místa a kritiky SUR ohledně autority, jak o ní hovoří participantka: „*Tam je trošku téma jak s tou autoritou, a my jsme chtěli být takový hodně demokratický a pak se ukázalo, že to úplně nejde. Ten formát je zkrátka takový, že vyžaduje určitou míru autoritativnosti.*“ Nyní uvedu kritiku autority v SUR, jak ji formuloval Růžička (2003, str.119). „Vedoucí skupin a vedoucí komunity byli nejen psychoterapeuti, ale také organizátory. Samozřejmě že sokolský pohled a sokolská tradice zahrnovaly svébytné a svérázné uplatnění a postavení autority.“ (Zde dodejme, že hovoří o vlivu Skály, Urbanův skautský nátlak z oddílu Kruh Pavla Křivského bude mírně jiný, Rubešovo šoumenství přináší také jiné pojetí.) „Úloha i smysl autority v tomto komunitně-skupinovém systému byla dána a priori a nepočítalo se s tím, že by měla být předmětem kritiky či zpochybňování ... postupně byl zaváděn psychoanalytický princip přenosu, který však nebyl náležitě propracován, pročež postavení autority zatuhlo ... později bylo možné mluvit o autoritě i jinak nežli v termínech přenosu.“ (Růžička, 2003. str 119.) Klíčové je ve výroku participantky slovo určitá míra autoritativnosti, která souvisí i s fázemi komunitního prostoru. Zajímavé by bylo přemýšlet v rámci tématu autority i skrze „rodinou metaforu“ a teorii sociálního porodu (Chvála, Trapková, 2004), která je do určité míry postavena na eriksonovském vývojovém modelu. Zaměřme však pozornost na v teoretické části této práce představený příklad třístupňového, psychoanalyticky fundovaného modelu skupinové psychoterapie manželů Heigelových, ve kterém popisují tři úrovně psychoterapeutického procesu (analytická, hlubinně interpersonální psychosociální kompromisy a „racionální“ manifestní interakční chování v tady a teď). Terapeut se může dle tohoto modelu pohybovat v rámci několika rovin stejně autenticky (po navázání terapeutického vztahu a za vyloučení předpokladu hraniční a psychotické úrovně). Je zajímavé, že v rámci rozhovorů s participanty máme výrok, který popisuje do určité míry podobný druh terapie, kterou Dr. Urban praktikoval: „*Jeho intervence byly analytické. Nevyhýbal se tomu, co do toho Freud vložil. Sexuálně fantazijní myšlenky, pudy, sny, agrese, tomu se nevyhýbal. Nechal je tam a používal je, ale měl k tomu ještě vždycky připravenou možnost nějakého racionálního vysvětlení. Netrval na tom, že to musí být výhradně analyticky interpretované, takže bylo možné se s ním bavit i o racionálním zdůvodnění toho, co se děje.*“ Skupinový model Heigelových (více v kapitole teorie) konceptualizuje právě tuto vrstvu, která je naznačena i Urbanem, tedy že autorita terapeuta se může projevat

několika způsoby a v různých výkladových rámcích (s vědomím rizika štěpení). V rámci rozhovorů s participanty je téma autority diskutováno především v rámci tématu aktivního zapojení/nezapojení komunitních vedoucích do dění ve skupině. Z pohledu kritiky autority jde o nejslabší a nejméně vyjasněnou část systému SUR, která však, kdybychom parafrázovali Zlámaného, je také jeho nejsilnější stránkou.

Nyní vstoupíme do tématu život a přátelství. V rozhovorech s participanty se několikrát objeví v rámci vyprávění o totalitě pojem SUR jako ostrov pozitivní deviace. Zároveň je termín blízký pojmu láska (který se nikde v rozhovorech neobjeví) odkazující k Frommově (v rozhovorech zmíněn) knize Umění milovat, která může být jedním ze zdrojů pro pochopení její jemnosti. Zmíňme se alespoň okrajově o přátelství. K němu uveďme následující výrok: „Sepětí přirozeného komunitního života a možnosti sdílet a sdělovat intimitu osobního života podporuje a umožňuje vznik přátelství, která trvají celý život. Mezi své přátele počítám všechny, se kterými jsem komunitou prošel. Nevzpomínám si na jediného člověka, který by mezi ně nepatřil.“ (Růžička, 2003, str.132). Zaměřme se ale spíše v rámci této diskuse na sousloví *život v pravdě či výchova k pravdě*. SUR vznikl v zemi, kde na standartě prezidenta republiky vlaje masarykovské heslo *pravda vítězí*, které se v době revoluce transformovalo do havlovského hesla *pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávisť*. Propojení k psychoterapii lze dohledat v následujícím výroku autora, s kterým jsme vedli diskusi této práce: Snaha být sám sebou, stát při sobě či – jak Václav Havel občas říkával – žít v pravdě, je podmínkou a primární motivací k psychoterapii, což musí psychoterapeut neustále podporovat, resp. pacienta s tím konfrontovat – na rozdíl od sekundární motivace, aby se zbavil pouze svých příznaků. (Poněšický, 2003, str. 147.) Další významná česká psychoterapeutka dodává: „Touha po životě v pravdě – jev duchovní a léčivý. Pravdu není možno vlastnit jako věc a pravda nemůže sloužit žádným nadřazeným cílům. Pravdu není možné získat, objevit natrvalo, je třeba ji vždy znovu hledat, objevovat, prožívat. Toto poznání konečné nepolapitelnosti pravdy chrání kolektivní self před totalitním pokušením“ a usazuje výrok do širšího pole české identity: „Zápas mezi pravdivým kolektivním self a falešným kolektivním self započal v českých zemích před staletími jako součást náboženského dialogu. Představuje podstatnou složku základové matrix v dějinách české společnosti. Jakkoli tento vzorec společenského vývoje může být nahlížen jako jev obecný, přesto může v konkrétní základové matrix představovat podíl podstatný, pro konkrétní matrix

určující. Opakovaný zápas o pravdivé self započal v českých zemích před staletími jako součást náboženského dialogu. Později tento zápas za pravdivé self použil rámec národní emancipace ... a v době nedávno minulé toto úsilí o pravdivost, zápas za pravdivé kolektivní self vyjadřoval mravní požadavek vis-à-vis celkové nemravní totality.“ (Klímová, 2018, str. 93). Pokud se tedy v rámci žité zkušenosti participantů i teoretických textů vyskytne slovo výchova, předpokládám, že se tím myslí právě ona *primární motivace v psychoterapii – žít v pravdě*. Psychoanalyticky spolu s Winnicotem řečeno prožívání svého pravého self a jungiánského „bytostného Já“. Prožívání svého pravého kolektivního SURself a boj SUR na základním matrix v době vlády kolektivního falešného self za pravdivé kolektivního self. Vrátime-li se na závěr k základnímu kóanu SUR a hesseovskému příměru o nevědění, je třeba dodat že: „i když se pacient (psychoterapeut, SUR) může cítit se svým pravým, autentickým já jistější, nežli stavěl na falešném já, přesto si nikdy nemůže být zcela jistý tím, zda v onom pravém já není ještě něco falešného nebo cizího nebo jemu neznámého, dále tím, že všechny své problémy vyřeší, a již vůbec si nemůže být jistý ve skupině či i jen se vztahem druhého člověka k sobě. Snad jediná jistota, kterou člověk má, je tato existenciální nejistota, se kterou se musí naučit žít ... uznání této nejistoty má blízko k uvědomění si otevřenosti svého života, k tomu, co život přinese, ale i k uvědomění si možnosti životní běh aktivně měnit, k prohloubení osobní zodpovědnosti za svůj osud.“ (Poněšický, 2003). Navažme a poslední slova nechme znít prostřednictvím jednoho z participantů, který prožil se SUR přes 55 let: „*To se všechno odvíjelo a život to přinesl.*“ A je jen na pokračovatelích SUR, jak zjevný akcent v rámci hry na třech manuálech varhan v tématu života v pravdě a přátelství dají a co všechno se na základní matrix odvine a co život přinese.

4.2.2. Závěr diskuse

Závěrem diskuse bychom se mohli pokusit na základě žité zkušenosti participantů diskutované s odbornou literaturou a potenciálními riziky o vyjádření *formátu SUR coby systémové struktury*. Každý jednotlivec je členem komunity v určité roli (frekventant, skupinový a komunitní vedoucí). Tato role trvá a nemění se po celou dobu výcviku. Jednotlivec je v komunitě organizován v rámci své skupiny a skupina je součástí komunity. Lze říct, že se v komunitním prostoru pohybují dva typy skupin. Dvě až čtyři skupiny složené z jednotlivců v roli frekventantů a subskupiny terapeutických párů, které jsou také členy frekventantských skupin, avšak v roli terapeutické a z ní vyplývající

odpovědnosti. Dále je v komunitě skupina vedoucích složená z jednotlivců v rolích skupinových a komunitních vedoucích, které zároveň v rámci párů tvoří „nerozlučné“ párové subskupiny. Z pohledu páru skupinových (komunitních) vedoucích by šlo říct, že jsou primárně součástí své vlastní párové subskupiny a sekundárně skupiny frekventantské (skupinový vedoucí) a skupiny vedoucích. Komunitní vedoucí (pár, trojice) není součástí frekventantských skupin, vede skupinu vedoucích a komunitu. Vně komunity se pohybují supervizor/ři, kteří nejsou součástí komunity, a díky tomu mohou vykonávat roli supervizorů.

Nyní se pokusíme vyslovit psychodynamické, hlubinně orientované vyjádření formátu/výcviku typu SUR nesené na hudební metafoře. Komunitně-skupinový sebezkušenostní výcvik *typu SUR* lze chápat jako varhanní skladbu pro tři manuály, která v odlišných interpretacích zní československou kotlinou od roku 1967. V rámci pětiletého cyklu je (re)inscenována v scénickém provedení mezi prvkem jednotlivce, skupiny a komunity s vymezenými vnitřními (frekventant, skupinový a komunitní vedoucí) a vnějšími (supervizor, přednášející) rolmi, které jsou obsazovány dle vnitřní ongoneze SUR. V závislosti na časovosti skladby je celé provedení neustále vyladřováno a rozladřováno všemi prvky na základě přenosových a protipřenosových sil. V určité chvíli může docházet ke vzájemné souhře ústící k synchronicitě mezi jednotlivými prvky interpretace, ale interpretacemi navzájem. Celá skladba plyne v rámci scénářů jednotlivých rolí plynoucí k objevení pravdivých self jedinců, skupin a komunity, které vyvěrají z pravdivého SURself, které vyvěrá z pravdivého CZECHself, které vyvěrá etc. V absolventech a jejich klientech/pacientech pak tato skladba zní jako chvění listí.

Diskuse o *formátu SUR* byla vedena zprvu nad propojením skupinového a komunitního fenoménu, na který jsme se následně dívali skrze riziko, které zmínil v závěru své dizertační práce Zlámaný (2013). Vzněl nebezpečí SUR v možnosti dezintegrace jednotlivce na základě zvnitřnění konfliktních očekávání skupiny a komunity. S tímto rizikem byla vedena diskuse s výsledky diplomové práce, které reprezentovali přes padesát let trávající žitou zkušenost komunitních vedoucích SUR, odbornou literaturou reprezentující především psychoanalytická a jungiánská paradigmatata. Klíčovým pojmem této diskuse bylo štěpení přenosových a protipřenosových sil. Navrhl jsem, že pojmenování jednotlivých částí a vztahů mezi jednotlivými částmi systému může vést k přesnějším přenosovým a protipřenosovým silám. Následně bylo diskutováno téma

autority v SUR, jak jej vznesla jedna z participantek a v odborné literatuře Růžička (2003). Toto téma by mělo být vnímáno v rámci předchozí diskuse o systému. V rámci přemýšlení o tomto dilematu jsem navrhl včlenit do SUR skupinový model manželů Heigelových. Závěrem jsem propojil obecný model pravdy se skupinově analytickým pohledem na psychoterapii a českou společnost.

5. Závěr

O předkládané práci by šlo uvažovat jako o pilotní studii, která zmapovala současné vědění o psychoterapeutickém výcviku typu SUR a zaznamenala žitou zkušenost participantů, nejstarších žijících členů SUR. V obecnější rovině je práce dobovým příspěvkem ke stopování ve smyslu následujícího výroku: „Spoluzakladatelé systému SUR nás opustili již dříve. Jaroslav jako správný kapitán odešel ze zakladatelů poslední. Loď se ale nepotápí. My, jimž Jaroslav tuto část své štafety předal, budeme kormidlo v tom kurzu, který také Jaroslav nastavil, držet dál a slibujeme, že jeho stopa z toho, co předáváme našim žákům, nezmizí.“ (Krombholz, 2007)

Nyní nastíním možnosti pro další výzkumné projekty. Jednotlivé rozhovory jsou individuálním úhlem pohledu na SUR, vycházející z role komunitního vedoucího i generačního ukotvení participantů. Je možné uvažovat o vzájemném doplnění těchto rozhovorů na základě baterie otázek vycházející z témat, která v některých rozhovorech zazněla a v jiných nikoliv. V rámci této kategorie lze uvažovat o rozhovorech s nastupující generací komunitních vedoucích po ukončení alespoň jedné komunity. Dalším zdrojem poznání by pak mohly být i rozhovory se supervizory komunit, zde je však velká otázka po etické rovině takového bádání. Pro další výzkum je především možné uvažovat o rozhovorech s mladšími generacemi v rolích skupinových vedoucích a frekventantů a ty následně vložit do stromu pojmů a podpojmů vycházející z této práce. První otázkou je, jaký by byl relevantní vzorek pro obsahovou analýzu těchto kategorií. Je pravděpodobné, že by mělo jít o větší množství rozhovorů než v případě komunitních vedoucích. Druhou otázkou je rozdílnost jednotlivých komunit i rozdílnost jednotlivých skupin v komunitě. Bylo by zajímavé na základě těchto rozhovorů rekonstruovat přístup jednotlivých komunit, ty navzájem srovnat a zjistit shodná témata. Menší ambicí by mohlo být rekonstruovat alespoň dvě komunity. Z mého subjektivního pohledu proběhl nejzajímavější vývoj v komunitě SUR ARTE, kde se novým způsobem podařilo ve vyváženém, vzájemně partnerském dialogu spojit verbální a neverbální složky psychoterapie v rámci komunitně-skupinového formátu. Jde o určitý proces na druhou, kdy se v komunitě vyvažuje nejen prvek komunitně-skupinový, ale i verbálně-neverbální. Další důležitý pohled na SUR by přinesli focus group vedené s frekventanty, skupinovými a komunitními vedoucími, tato práce by měla vytvořit v rámci obsahové

analýzy svůj vlastní strom pojmů a podpojmů než individuální rozhovory. Až následně by se tyto stromy měly komparovat. Teprve na základě této komparace lze uvažovat o sepsání kvalitativní zakotvené teorie SUR.

Další oblast výzkumu by mohly být rozhovory s absolventy a výcvikovými lektory SUR ze 70. a 80. let, kteří v devadesátých letech zakládali nové psychoterapeutické instituty. V rámci této práce by šla jednak mapovat stopa SUR do jiných výcviků a zadruhé vnitřní integrace rozdílných teoretických východisek v rámci psychoterapeutického stylu participanta. Další možnou oblast pro výzkum nastiňuje diplomová práce s názvem Využití sebezkušenostního výcviku v systému SUR v terapeutické práci jeho absolventů (Dostálová-Bystřínová, 2015), která mapuje vstup frekventantů SUR do praxe v závislosti na dovednostech, které se v SUR naučili. Toto šetření by šlo dle podobné metodiky zopakovat. Zároveň je možné uvažovat o rozhovorech se současnými absolventy, kteří následně vstoupili do dalšího výcviku jiného směru, a jak tyto zkušenosti integrují v rámci svého psychoterapeutického stylu. V rámci kvantitativní metodologie se nabízí opakování longitudiálních šetření (Hartl, Franci, Pavelková) v nových komunitách SUR. V rámci tohoto šetření bych doporučoval zařadit ještě kategorii, která by měřila situaci po asi třech až pěti letech po výcviku, neboť je předpoklad, že psychodynamická psychoterapie zásadně doznívá po jejím ukončení. Je možné i uvažovat o srovnávací studii mezi jednotlivými psychoterapeutickými instituty. V rámci transteoretického výzkumu by naše přemýšlení mohlo vzejít z tohoto námětu: „Jsem toho názoru, že by měl existovat otevřený seminář komunitně-skupinové psychoterapie, který by vyhledal a pojmenoval její slabá místa a pomohl je zmírnit nebo úplně odstranit ... mělo by jít o dělnou, věcnou a poctivou reflexi, přemýšlení a shrnutí, které by mohly velmi pomoci vlastní praxi.“ (Růžička, 2003.) V pojmu komunitně-skupinová psychoterapie se nachází možný transteoretický pojem, v jehož rámci by byla možná diskuse mezi jednotlivými Instituty i jejich klinickými aplikacemi.

Závěrem práce bych chtěl připomenout, že práce se zabývala pouze prvním pilířem, komunitně-skupinovou sebezkušenostní částí komplexního výcviku, který je „rodinným stříbrem“ SUR, a nezahrnovala druhý pilíř teorie a třetí pilíř supervize přidaný v nultých letech tohoto století, který roky nabývá na své důležitosti. V současné chvíli probíhá v rámci Institutu velká debata o transformaci systému dle požadavků Evropské asociace

pro psychoterapii na 1400 výcvikových hodin a tento podnět přinese pravděpodobně nové impulzy pro přirozený vývoj výcviku typu SUR.

Z podstaty předkládané práce nelze uvažovat o přímé aplikaci do psychoterapeutické praxe v jednotlivých rezortních oblastech (klinická psychologie, sociální práce, speciální pedagogika, soukromé praxe, aj.) může však jít o inspiraci a následnou transformaci do konkrétní služby. Jde o výzkum základní, v místě, kde se praxe rodí. Jak říká jeden z dlouholetých skupinových a komunitních vedoucích: „*Psychoterapeut se rodí v lůně své výcvikové komunity.*“ Kdybychom tento výrok parafrázovali, tak teorie SUR se rodí v lůně žité zkušenosti pravdivého SURself, které je složené z frekventantů, skupinových a komunitních vedoucích, supervizorů, skupin a komunit. Nějakou dobu potrvá, než budeme schopni tvrdit, jaká je podstata pravdivého SURself a jaká je zakotvená teorie SUR. To, co bych chtěl závěrem o této snaze poznamenat, je obsaženo v citaci jednoho mého rozhovoru s participantem, který odkazuje k počátku kóanu Dr. Rubeše vysloveném Dr. Urbanovi: „*Co je SUR, je o něco jasnější dnes, než bylo roce 2001, kdy vznikla první školička, to rozhodně. To tázání ale probíhá pořád.*“ Může se stát, že ta odpověď bude tak jasná, až už by se ztratila identita SUR? „*Věřím, že to tak nikdy nebude, že se to bude nějakým způsobem hledat a vyvíjet.*“

6. Seznam literatury

- Braun, V., Clarke, V. (2014). *What can thematic analysis offer health and wellbeing researchers?* International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being, 9, Article 26152. převzato z <https://doi.org/10.3402/qhw.v9.26152>
- Bryant, A., Charmaz, K. (2007). *Grounded theory in historical perspective: An epistemological account*. Sage
- Čermáková, V. (2006) *Historie ČIS*, převzato z <https://www.supervize.eu/wp-content/uploads/2022/04/Historie-CIS-2022.pdf>
- Čermák, I., Šikl, R. (2021) *Příběhy československé psychologie I*. Portál
- Dostálová-Bystřinová, M. (2015). *Využití sebezkušenostního výcviku v systému SUR v terapeutické práci jeho absolventů*. Diplomová práce. Karlova univerzita
- Franc, J. (2004) *Problematika vlivu psychoterapeutického výcviku na osobnost frekventanta*. diplomová práce, Univerzita Karlova
- Glaser, G. G., Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine Publishing Company
- Chvála, V.; Trapková, L. (2008). *Rodinná terapie a teorie jin-jangu*. Portál
- Chvála, V.; Trapková, L. (2004). *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Portál
- Müller L., Müller A. (Eds.). (2006). *Slovník analytické psychologie*. Portál
- Hartl P. (1997). *Komunita občanská a komunita terapeutická*. Sociologické nakladatelství
- Hopper, E a Weinberg, H. (2015) *Sociální nevědomí u osob, skupin a společností 1.díl*. Irene press
- Hopper, E a Weinberg, H. (2017) *Sociální nevědomí u osob, skupin a společností 3.díl*. Irene press
- Horejšová, P, (2016) „*Integrovaná psychoterapie jako paralela SUR: porovnání dvou psychoterapeutických výcvikových programů*“, Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci
- Kalina, K. (2008). *Terapeutická komunita: Obecný model a jeho aplikace v léčbě závislostí*. Grada
- Kalina, K. (2011) *SUR v proudu terapeutických komunit in Komunitní a skupinová psychoterapie v české perspektivě*. Růžička (ed.). Triton
- Kalina, K. (2013, a). *Psychoterapeutické systémy a jejich uplatnění v adiktologii*. Grada
- Kalina, K (2013, b). *Oponentský posudek k dizertační práci J. Zlámaného* převzato z <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/59956>

- Kalina, K. a kol. (2001) *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí*. 1. vyd. Filia Nova pro Radu vlády ČR - Meziresortní protidrogovou komisi,
- Kratochvíl, S. (1995). *Skupinová psychoterapie v praxi*. Galén
- Kratochvíl, S. (2006). *Základy psychoterapie*. 5. vyd., Portál
- Král, O. in Huikai Wumen. (2007) *Brána bez dveří*, Maxima
- Krombholz, J. (n.d.). *SUR – kniha*. pozn. nevydaný nedopsaný rukopis poskytnutý autorem
- Krombholz, J. (2007). *Smuteční řeč pro Jaroslava Skálu*. Převzato z https://www.supervize.eu/wp-content/uploads/zaostreno_200801_skala_web.pdf
- Levenson, H. (2016). *Krátká dynamická psychoterapie*. Portál
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., Moules, N. J. (2017). *Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria*. International Journal of Qualitative Methods, 16(1), převzato z <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>
- Poněšický, J. (2003). *Úvod do moderní psychoanalýzy*. Triton
- Poněšický, J. (2011). *Specifika skupinového a komunitního výcviku v SUR in Komunitní a skupinová psychoterapie v české perspektivě*. Růžička (ed.). Triton
- Poněšický, J. (2019). *Proces změny v dynamické psychoterapii a psychoanalýze*. Triton
- Růžička, J. (2003). *Péče o duši v perspektivách psychoterapie*. Triton
- Růžička, J. (2010). *Ego-analýza, Praha*: Triton.
- Růžička J. (Eds.). (2011). *Komunitní a skupinová psychoterapie v české perspektivě*. Triton
- Růžička J. (Eds.). (2021). *Rozhovory v psychoterapii: psychoterapie v přesazích a souvislostech*. Triton
- Pavelková, K. (2009). *Osobnostní růst frekventantů psychoterapeutického výcviku SUR*, diplomová práce, Univerzita Karlova
- Skála, Urban (2000). *Jaromír Rubeš zemřel a žije dál* převzato z <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2000/cislo-5/jaromir-rubes-zemrel-zije-dal.html>
- Šturma, J. (2014) *Výcviková komunita SUR-KUŠ* převzato z <http://sur.cz/wp-content/uploads/2018/10/vycvikova-komunita-KUS-2014-2019.pdf>
- Thomä H., Kächele (1993). *Psychoanalytická praxe. 1, Teorie*. Mach
- Vajdová I. (2023). *Idea nevědomí: Filosofické kořeny psychologie C. G. Junga*. Vyšehrad
- Vodňanská, J. (2018) *Voda, která hoří*. Torst

Yalom, I. (199). *Teorie a praxe skupinové psychoterapie*. Konfrontace

Wigfall, C. (2001). *SUR and the emergence of Czech psychotherapy* – přeložil a upravil K. Kalina převzato z <https://systemika.g-i.cz/record/1920/files/Wigfall,%20Claire.pdf>

Winnicott, D. (208). *Hraní a realita*. Portál

Zlámaný J.J. (2013). *Teorie SUR – výcviková komunita jako terciální rodina*. Disertační práce, Univerzita Karlova

Ziebland, S.; McPherson, A. (2006). *Making sense of qualitative data analysis: an introduction with illustrations from DIPEX* (personal experiences of health and illness). *Medical Education*,40(5), 405-414. převzato z <https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02467.x>